

ટેરવાં

દાહુદાન પ્રતાપદાન ગદવી—ઠવિ 'દાદ'

સાહસાગિત્ય પરિવાર પ્રકાશન

આવૃત્તિ પહેલી
પ્રત : ૧૧૦૦
જાન્યુઆરી : ૧૯૭૨
મૂલ્ય : ત્રણ રૂપિયા

લેખક :
દાદુભાઈ પ્ર. ગઢવી
મુ. ધુનાનું ગામ : પો. ઝીલરિયા
પઢધરી થઈને (જિ. રાજકોટ)

પ્રકાશક :
લોકસાહિત્ય પરિવાર
૧૩, જગનાથ પ્લોટ : રાજકોટ -૬

મુદ્રણસ્થાન :
સુરૂપ મુદ્રિકા
ડૉ. યાસિક રોડ,
કન્યાજાત્રાલય સામે
રેસકોર્સ : રાજકોટ -

૨૨- હલકાં ઝાડવાં	૪૪
૨૩- બાવળિયો	૪૬
૨૪- વાતું વૈયાના ઘેરા	૪૮
૨૫- નીલકંઠાં	૫૦
- ૨૬- પરાયા સંસ્કાર	૫૨
- ૨૭- હીરણ્ય હલકાળી	૫૪
૨૮- ઓરતા	૫૬
૨૯- જીવના ઝંઝોપાત	૫૮
૩૦- કાળની ધંટી	૬૦
૩૧- દિલગની વાત	૬૨
૩૨- ભીલડીને ઘેર રામ પધારો	૬૪
૩૩- વાટુંના વટાવડા	૬૬
૩૪- જીવડો ગાડું હાંક્યે જાય	૬૮
૩૫- જીવડા હાલ્યો જા હેમાળો	૭૦
૩૬- ટપાલનો થેલો	૭૨
૩૭- કેમ કરી સમજાય	૭૪
૩૮- દુહો	૭૬
૩૯- અજબ રંગારો	૭૮
૪૦- બાથું એને કોણ રે વારે ?	૮૦
૪૧- ભાતીગળ રંગ	૮૨
૪૨- આદ્યશક્તિ મહામાયા૩૫ જોશ	૮૪
૪૩- સાંજ હળે સરિતાના તટમાં	૮૬
૪૪- કુંભારણ ખૂંદે છે ગારા	૮૮
૪૫- મારગ અને પગલાં	૯૦
૪૬- જમાનો ૩૫ બદલતો જાય	૯૨
૪૭- જગજનનીનો પરચો	૯૪
૪૮- સરિતાનાં નીર સુકોણાં	૯૬

આલોક

ચિત્તની આ વાતોની સરવાણીઓ હૈયાના પહાડ તોડીને નીકળી ગઈ છે. સરવાણીઓનાં એ પરાધીન નોધારાં પાણીને જેમ વાહ્યાં તેમ વળી ગયાં. એનો ઢોઈ નિશ્ચિત માર્ગ ન રહ્યો. ખાડા, ટેકરા, નદી, નાળાં, ખાગ, બગીચા બધે ફર્યાં. કયાંક આડા બંધ આવ્યા અને ઠોવાતાં ય રહ્યાં, છતાં એ બાંધ્યાં નથી રહ્યાં. સરી સરીને બધાંમાંથી નીકળતાં આવ્યાં. એણે ચાલવાનું ચાલુ રાખ્યું. ખમર નથી ક્યાં જવાનું થશે !

એ વાણીના પાણીની વાતુને મિત્રોએ વાગોળી. ફેટલાકે રસ ચૂસી છોતા કરી કાઢી નાખી, અને ફેટલાકે એ માદળિયાંને યોગ્ય લાખ્યાં તેવા ખેતરમાં ચોદ્યાં, પાણી પાયાં.

આમ આ કાલી ઘેલી વાતુ પાંગરી, પોપાણી. એને અંથાકારે પ્રગટ કરવાનું સાહસ લોકસાહિત્ય પરિવારે ખેડ્યું.

હું ય લોકસાહિત્ય પરિવારનો જ છું, એટલે પરિવારનો આભાર માનવામાં ઔચિત્ય ન જળવાય.

ટૂંકમાં આ ‘ટેરવાં’ એકાદ હૃદયનો ય જે તાર ઝંચુઝંચાવશે તો હું મને બાગ્યશાળી માનીશ.

ઈશ્વરિયા-ધુતાનું ગામ

તા. ૮-૧૦-૭૧

‘દાદ’

સર્જન અને પ્રકાશન

આજથી બે વર્ષ પહેલાં જ્ઞાનાગરને આંગણે ગણેલા શુદ્ધરાત્રી સાહિત્ય પરિષદના રૂપમાં અધિવેશન પ્રસંગે એકલા મળેલા સમસ્ત શુદ્ધરાત્રીના સાહિત્યકાર મિત્રોને સૌરાષ્ટ્રના લોકસાહિત્યની મોજ અપાડવાના આશયથી રવાનન સમિતિએ મનોરંજન કાર્યક્રમના ભાગ તરીકે એક રાત્રે લોકસાહિત્યનો કાર્યક્રમ યોજ્યો.

રવાનન સમિતિના નિમંત્રણને સ્વીકાર કરીને લોકસાહિત્યની વાનગી પીંડણા આવેલા વીરેક જોડલા દલાકાર બાઇ જાહેનોએ પ્રસિદ્ધ દલાકતા દૂધા કાર્યક્રમમાં રતવન, છંદ, દવા, કાવ્ય, બાળન, કથા, વાર્તા, વિવેચન ઇત્યાદિ લેક્સાદિત્યના લુણાં લુણાં પાસાંએ રાત્રી કરીને વારસામાં મહેલ અને ઉપાસના કરીને વિદ્યાવેલ લોકસાહિત્યની ઝમક, ખૂંચી, શહિન અને સમૃદ્ધિનો શ્રોતાગરનેતે અદ્ભુત પરિચય કરાવ્યો. વાનાવરજમાં અનેરો રંગ જતંગી મળ્યો. રીને ભારે મોજ આવી મહા સાહિત્યકાર મિત્રો ખૂબ પ્રસાધિત થયા. શિષ્ટસાહિત્ય અને લોકસાહિત્ય વચ્ચે કાબી કરવામાં આવેલી દીવાલ મહામૂલ તૂટી પડી. શુદ્ધરાત્રી સાહિત્ય પરિષદે એના ઇનિયાસમાં પહેલીજ વાર લોકસાહિત્યના વિકાસ માટે યોજા પગલાં ભરવાની ભલામણ કરતા પ્રસ્તાવ મળ્યો. એનો વધુ આ શાસને અને એમાં ભાગ લેનાર દલાકાર બાઇ જાહેનોને કાબે ન્ધ્ય છે.

આ દલાકાર મિત્રો પૃથ્વીના એક સુદાન કયામાર મી દાદુબાઇ મઠવીએ, મોરબીની દરતી ઉપર વહેતી અને લેન્કુની સંસ્કૃતિ રાત્રે વજા-મેલી દીરજ નદીને એમના ‘દીરજ દલકાળી’ નામના કાવ્યનાં લગભગે લખવાને ડેલાત્રી મુખ્ય કરી નાખ્યો. ગામગામમાં રતી, અદ્ભુત નદીકે

શ્રમજીવી જીવન જીવતાં જીવતાં લોકસાહિત્યની ઉપાસના કરી રહેલા આ યુવાન કલાકારમાં સૌને ગુજરાતના એક નવોદિત લોકકવિના દર્શન થયાં.

જૂનાગઢના કાર્યક્રમમાં યશભાગી બનેલા લોકસાહિત્યના આ કલાકારો ભાઈ બહેનોને ગાંધી જન્મ શતાબ્દી પ્રસંગે દિલ્હીમાં યોજાયેલ ગાંધી દર્શનમાં લોકસાહિત્યના કાર્યક્રમ માટે નિમંત્રણ મળ્યું. કલાકાર મિત્રોએ ધન્યતા અનુભવી. સાથે સાથે એમણે માન્યું કે લોકસાહિત્યની અને એ દ્વારા સમાજની સેવા કરવા માટે એમના ઉપર વિશેષ જવાબદારી આવે છે. એ જવાબદારી અદા કરવા માટે લોકસાહિત્યની સાધના અનિવાર્ય જણાઇ. પરસ્પરની સહાય અને હુકમથી જ એ બની શકે. એ દષ્ટિએ પરિવારની ભાવનાથી સૌ કલાકાર મિત્રો સંગઠિત થયા.

પરિવાર તરફથી દર એ મહિને મિલનનો કાર્યક્રમ યોજાય છે. આ મિલનમાં દરેક કલાકાર લોકસાહિત્યની કલા-પેપરક એવું કંઈક નવું આપે એવી અપેક્ષા રહેલી છે. પરિવારના આવા એક મિલનમાં શ્રી દાદુભાઈએ ‘રાત પડી ગઈ’ નામનું સ્વરચિત કાવ્ય રજૂ કર્યું. સૌ મિત્રોને લાગ્યું કે એમને પાંખો આવી રહી છે. પછી તે પરિવારના દરેક મિલનમાં દાદુભાઈ પાસેથી નવા કાવ્યની અપેક્ષા રહેવા લાગી.

દરેક મિલન વખતે કાળજીનો ‘કટકો’, ‘ટેરવાં’ ઈત્યાદિ અને તેઓ પણ એક પછી એક ચડિયાતાં કાવ્યો રજૂ કરતા રહ્યા. સાદી સરળ લોકભાષામાં રચાયેલ અને અનોખી શૈલીમાં રજૂ થતાં આ કાવ્યો શ્રાતાજનો ઉપર અજળ પકડક જમાવી લે છે. ‘રાત પડી ગઈ’ સાંલગીને લોકો ડોહ્યા છે, તે ‘કાળજીનો કટકો’ સાંલગીને દસ વીસ વરસ પહેલાં દીકરીને પરણાવીને શ્વસુરગૃહે વળાવી ચૂકેલા માતાપિતાએ પણ બાળે આજે જ વસોવાતા કાળજે દીકરીને વળાવના હોય એવો ભાવ અનુભવીને ચોધાર આંસુએ રસ્યા છે.

લોકસાહિત્ય પરિવારનો ઉદ્દેશ છે લોકસાહિત્યની અને એ દ્વારા લોકોની સેવા કરવાની પાત્રના કેળવવા માટે લોકસાહિત્યના કલાકાર

સાઈબહેનોએ વ્યક્તિગત અને સામૂહિક રીતે જરૂરી સાધના કરવાનો, શ્રી દાદુભાઈની ઉપાસના અને પ્રગતિ એ લોકસાહિત્ય પરિવારની સાધનાનું જ અંગ છે. લોકસાહિત્ય પરિવાર એનું ગૌરવ અનુભવે છે.

પરિવારના કલાકાર મિત્રોની કલમે નિર્માણ થતું લોકસાહિત્ય પ્રગટ કરતા રહેવાની પરિવારની અભિલાષા હતી. એવામાં શ્રી દાદુભાઈએ એમના કાવ્યોનો સંગ્રહ પરિવાર દ્વારા જ પ્રગટ થાય એવી ઈચ્છા વ્યક્ત કરી. પરિવાર સાથેની એમની આત્મીયતાનાં એમાં દર્શન થાય છે. સાથે સાથે એક આશાસ્પદ લોકકવિના કાવ્ય સંગ્રહથી પરિવારને પોતાની પ્રકાશન પ્રવૃત્તિનો પ્રારંભ કરવાનો યોગ પ્રાપ્ત થાય છે. પરિવારને માટે આ પરમ આનંદ અને સંતોષની વાત છે.

અત્યાર સુધી શ્રી દાદુભાઈ લોકસાહિત્યના કાર્યક્રમો દ્વારા એક કલાકાર તરીકે ઓતાજનોના મર્યાદિત સમૂહ સમક્ષ રજૂ થયા છે. આ કાવ્ય સંગ્રહના પ્રકાશન દ્વારા તેઓ એક લોકકવિ તરીકે ગુજરાતના સાહિત્યરસિકો-કાવ્યરસિકોના વિશાળ સમુદાય સમક્ષ રજૂ થાય છે. આશા છે કે ગુજરાતની સાહિત્યરસિક-કાવ્યરસિક જનતા આ કાવ્યોને અને આ લોકકવિને આવકારશે.

જૂનાગઢ

તા : ૧૭ : ૧૨ : ૧૯૧

રતુભાઈ અદાણી

પ્રમુખ : લોકસાહિત્ય પરિવાર

ને માથે સંતની ટોપી ઓઢાડવામાં આવી. જયમહલસાઈ જેવા તો કહે છે, 'કવિ દાદને સંત દાદલની બેડિયું પશ્ચિ ગઈ.' પણ દાદુભાઈનું હાડ, 'સંત સતી અરુ સૂરમા, તીનુંકા ઈક તાર' - જેવું છે. એના હૈયાની સરવાણી સરળ ને નિરમળ વહેતી આવે છે અને હરદ્વારની ગંગાને આરે એક સંતપુરુષનું હૈયું છતી લે છે.

દાદુભાઈની કવિતા આરણી છંદો અને લોકઢાળનાં ગીતોમાં વહી છે. અને એને માથે તો આજ છે કે આ છંદ અને ગીતોમાં કંઠનો નાદુ કામ કરી નય છે, ધ્વનિની મોહકતા નાળ પાયરે છે. એને ગવાતાં સાંભળીએ ત્યારે જ પોતાના પ્રવાહમાં ખેંચી નય છે પણ વાંચવા બેસતાં તો કાવ્યરસ વિનાની કેરી વેળુ રહી નય છે. કંઠની ક્યારીમાં આ રંગબેરંગી ફૂલો ખીલે છે પણ 'કોલ્ડ-પ્રિન્ટ' માં આવ્યાં કે કરમાઈ નય છે. વાન સાવ ખોટી પણ નથી. અને છતાં આપણે ત્યાં સંયેગ ઉતાર લોકગીતો છે, આરણી છંદો છે. અને દાદુભાઈ જેવા નગરવાળો કવિ આ ભૂમિમાંથી ઊભો થાય છે ત્યારે તળપદી વાણીની તાકાત સાથે શેષકલા કાવ્યરસની સોડમ પણ લેતો આવે છે.

આ સંગ્રહનાં ગીતો દાદુભાઈને કંઠે સાંભળતાં નહીં પણ એકાંત ખૂણે વાંચતાં એનો ભાતીગળ રંગ મનમાં વસી ગયો છે. કવિએ ક્યાંક બે જ પંક્તિમાં માનવ હૃદયની વેદનાને કામળધેરી ધૂંટી આપી છે, ક્યાંક આનંદનો ચુલાલ ઉજાલ્યો છે, ક્યાંક શૌર્યનું સિંદૂર તાણ્યું છે, અને આશ્ચર્યની વાત એ છે કે આ તમામ વચ્ચે કોઈ અનંત તત્ત્વનો તાર રણજીતો આવે છે. અધારા ઝોરગ ને ખળગળનાં ખોરસાંતી કવિ વાત કરે છે ત્યારે પણ ક્યાંકથી, 'ચાંદરણું' આવી નય છે ને અકળ કથા સાનમાં સમગ્રવી નય છે. માતાશની પ્રાર્થનાથી જ આ અનંતનું અનુસંધાન થઈ ગયું લાગે છે ને કવિની આતમવાટ નાણે ચેતી ગઈ છે :

‘માડી, આજ છોટો રે ચાંદો ને છોટો સૂર,
ઓલવાણા આતમ દીવડા દે,

હવે સતની ન્યોત્યું પ્રગટાવ્ય

અંખવાણા દીસે જીવડા રે.

માડી, આજ જડે નઈ ત્રાટો કે જડે નમ ત્રાગ,

હાવલાં મારી મારી હાંકિયા રે,

જેવાં હતાં રે આશુનાં તારાં હેત

ગાગડિયાવાળી કયાં ગિયાં રે !

માણસના હમર પ્રયત્નોથી જે હાથમાં ન આવે તે આવાં
'આશુનાં હેત'થી અનાયાસ આવી જાય છે. કવિ દાદની વાણીમાં આશુનાં
અજવાળાં આકુણં કિસાતા આવે છે. પણ આ આશુનાં અજવાળાં માટે
અંતરમાં વેદનાનો કેવો ધોર હતાય પ્રગટાવવો પડતો હશે ! વિશાખના
ધોમ ન ધીજે તો આપાદનાં વાદળાં અંધાય શી રીતે ?

‘મોઠાં ફાડીને માવડી, જો છોરુણં દિયે સાદ,

તો તો ધરતીયેં ય ધાવણુ ઝરે, અને વાદળીયેં વરસાદ.’

લગવતીના પરમ ઉપાસક બાબા વિષ્ણુદાસ વારંવાર કહેતા :
‘કિસી સાધન-ધનકા કામ નહીં, સ્તવનગાનકા કુછ દામ નહીં, સચ્ચી
પુકાર માંકી હૈ તો ખેડ પાર હૈ.’ કવિતાની સાધનામાં પણ એ એટલું
જ સાચું લાગે છે. કવિ દાદનો પુકાર તો અહીં પાને પડ્યો છે. અને
જેણે અવ્યક્તમાંથી એને દાદ આપી છે એની કૃપાનાં પાણીદાર મોતી
અહીં અછતાં નથી રહ્યાં :

રાધા ગોરી, મોતીડાં લખો રે મોંઘાં મૂલનાં,

દાદ એમાં સો સો વરસોની સ્વાંત્યુ.’

સો સો વરસ સુધી - આવરદાની છેલ્લી હદ સુધી જે સાધનાનું
સ્વાતિષિંદુ ઝીલે, જીરવે ને જાળવે એનું જ જીજ્ઞાસુ આત્મ મોતી
અંધાય એ સત્ય કવિની આંખ ખરાબર પારખી ગઈ છે. વાહ, દોસ્ત !
- કહ્યા વિના રહેવાનું નથી.

અને આ મોતી કાંઠ કોઈ દાબડીમાં પૂરી રાખવા તો નથી
મળ્યું. એ તો જીવનના પ્રસંગે પ્રસંગે પરીવાતું આવે છે અને પ્રસંગને
‘જિગ્મતું’ જાય છે. આ નાનકડા સંગ્રહમાં જરૂરેતનનાં આમન-સામન
પ્રતિબિંબ ઝીલતી કેટ કેટલી ‘વાતડિયું વગતાળી’ આવીને વસી છે એ
તો ‘કટકા કાગળિયાં’માં લખી જાય એવી નથી. ચ’ડીદાસ કહે છે તેમ :

‘પ્રાણુર ભીતર દિવા મરમે પશિલ ગો.’

પ્રાણુની ભીતર થઈ મર્મને રૂપશે તો એ અક્ષર ઊકડે ને આપખું
‘જિગ્મો. સહજ ઉદ્દાસ, વસમી વેદના અને ધરફૂંક ન્યોચ્છાવરીનાં
એ-ત્રાણુ ચિત્રો નીરખી લખએ. સૂર્યનાં કિરણોથી માંડી, માનવીના કર
સુધી આનંદના બારણાં ઉઘાડતી વાત :

‘એ ભાણુ ઝળક્યો રે, ગોરી તારાં પાણીને બેડલે.’

*

‘સોણુલું મારું આંગળીના ટેરવે આબું,
સોણુલું મારું ધીમા ટકોરે આબું’

કોઈ વાર એ સોણુલા-વિહોણી શેરી સૂની પડી જાય છે ત્યારે :

‘ઇ વાટડીએ વન ઊગ્યાં,
ન્યાં હાલ્યાં’તાં પગપાળા.’

*

‘મૂરતિયું એની મનમાં વસી
પણ દરસન દરિયા પાર.’

જે પહાડી શિખરો પર પહેરો ભરે છે કે દરિયા ખુદે છે એ
જુવાન પાછળ આંસુ, નિસાસા ને હતભાગ્યના પુકાર આવનાં નથી
પણ કોમળ હાથ વડે ઘણાં ઘણાં હેતના તાર ગૂંથાતા આવે છે ;

‘બેની તારાં કેટિયાં ગૂંથે, લાલી તારાં મોજલાં ગૂંથે,
હજી એને હેત ઘણું માડી કામળી ગૂંથે રેટિયા તાણી-
શૂરા, જોજો જય ના પાણી.’

આ સંગ્રહમાં એમ વિધ વિધ રૂપે સુંદરતાની ને સ્વાર્પણની
કાઈ ને કાઈ છબી અંકિત થઈ છે. અને આ સંગ્રહનું નામ બનીને જે
સોદી ભણ્યાં છે એ ‘દેશનાં’ તો જીવનના સમય વિસ્તારને મધુરતાથી
ભરી દે છે. આ મધુરતા વેદનાનું વિકરાળ મુખ જોઈ નાસી છૂટવાથી
નથી મળતી. પણ પોતાના અંતરમાં જે વેદનાને પચાવી જાણે એના જ
જીવનમાંથી એ અનેકને પ્રસન્ન કરનાં નીતર્યા જળરૂપે વરસી પડે છે.
આવા એક ઉદાત્ત ચિત્ર લખી ઈશારો કરું. કવિ કહે છે :

‘લીતર અગનિ લડકે બળે
જુઓ, દામિનિ ડોકાં કરે,
પંડયનાં દુઃખડાં પ્રજળે છે
પણ અવરનાં તો ઠરે,
-મેહુલિયો મોંઘાં રુદન કરે’

મેઘના હૃદયમાં વેદનાનો પાર નથી. એને પણ ‘રૂદિયો રૂવે રે,
માયલો લીતર જલે’ના વિરહાગ્નિ પ્રજળી રહ્યો છે. વીજળીના અમકાર
એના સાક્ષી છે. પણ એને પોતાની પીડાની કાઈ પરવા નથી. એ તો
વરસી વરસીને બીજાનાં દાઝેલાં હૃદયાં ઠારતો જાય છે. આવું જ ચિત્ર
ચંડીદાસે એક પદમાં આપ્યું છે :

‘એ ઘોર રજની, મેઘેર ઘટા
કેમ ને આઘલ ખાટે ?
આંગિનાર માઝે, ખંધુયા લિજિ છે,
દેખિયા પરાણુ ફાટે.

*

આપનાર દુઃખ, સુખ કરિ માને,
આમાર દુઃખેર દુખી,
અંડીદાસ કહે બંધુર પિરીતિ
શુનિ તે જગત સુખી.'

ધનધોર રાત છે. મેઘથી જામી છે. એવે સમયે વિકટ માર્ગ
કાપીને કૃષ્ણ ગારણે આવીને ઊભા છે. આંગણમાં ઊભા ઊભા લિંગઈ
રહ્યા છે. અને એ જોઈને રાધિકાનું હૃદય ફાટી જાય છે. પરમતી કૃપા
તો આપણે ગારણે જ આવીને વરસી રહી છે પણ આપણાથી વ.ય.
લગ્ન, માનનો ઊંઘર ઝાળંગી શકાતો નથી. આટલું બધું સંકટ વેડીને
એ આગણે આવે છે પણ પોતાના દુઃખને તો એ સુખેથી વધાવી લે
છે. માત્ર બીજાના દુઃખે એ દુઃખી છે અને પરમ પ્રિયતમની આવી
વિલક્ષણ પ્રીતિ જોઈને તો જગતમાં સુખનાં ઝરણાં વહી શકે છે.

જેનાથી માનવ જીવન સુખી અને સમૃદ્ધ અને એને પ્રાણ
પાથરતો પ્રેમ કહો, શૌર્ય કહો કે સંતો જોને, 'હરિનો મારગ છે
શરા'નો કડી બંનેના છેડા મેળવી આપે છે એવો લગ્નનો મારગ
કહો, પણ ત્રણે અંતે એક છે. કવિ દાદે એ ત્રણે દેયાની ઉલટથી ગાયા
છે. સીસમના દોલિયા એણે પોતાના અરાધ્યને પધરાવ્યા છે; અને
એમાં પોતાની પિછાન પણ આપી દીધી છે:

'શ્યામ રંગ લાગ્યો, બીજો કાંઈ લાગશે નઈ
લાજ લાટ્યું મર છાપો,
રંગ બદલે નઈ ઓલ્યા સીસમનાં લાકડાં,
લલે કરવત લઈને કાપો—
એ જ અમને એવો લાતીગળ રંગ લાગ્યો.
૨૮-૮-૭૧ ગોંધલ -મકરંદ દવે

અર્પણ

સામાજિક ઉત્કર્ષમાં ઉપકારક તેવી
સાહિત્ય-કથાની સાધના કરી રહેલ

‘લોકસાહિત્ય પરિવાર’ને

‘દાદ’

આવડ તું ઉપરે આવે

(ચારણી ચરણ)

આવડ તું ઉપરે આવે રે, બાઈ તુને બાળ બોલાવે.
ચડી કાંતો નીંદના ઝોલે, બોલાવી બોલના બોલે;
અપરાણી આંખ તો બોલે રે, બાઈ તુને બાળ બોલાવે.

નાની એવી વાતમાં મા તું, બપડું શીદ કરતી જ તું;
આઈ નથી ઠીક કેંવાતું રે, બાઈ તુને બાળ બોલાવે.

ત્રિશૂળાંનો થાય તડાકો, અડેડીને મેરૂ ખાંગો;
લખી જવા ભૂધર લાગો રે, બાઈ તુને બાળ બોલાવે.

ત્રિશૂળે જગ લે તોળે, ખીજી સમદરમાં બોળે;
ચિયાં દેવ આંખડી ચોળેરે, બાઈ તુને બાળ બોલાવે.

અવાંડી ચારણિયારાં, કેતારાંક બિરદ તારાં;
આઈ તોપે જઈ આવારાં રે, બાઈ તુને બાળ બોલાવે.

રેના-દિન ઘટમાં રે'જે, લોખડિયાળી સાર તું લેજે;
ઢાદલ 'કે' સાદ તું દેજે રે, બાઈ તુને બાળ બોલાવે.

અમારું સદા ઉપરાણું લેનારી હે મા ! તું મ્યાં જોવાનું
 ગઈ ? આજ તુને જાગ જોલાવી રજાં છે. તું નીંદરમાં મેરાણી ?
 જોલાવી વ્યથા દેખ દેની નથી ? રાત્રે આંખ જોડીને અમારા સામું
 જો. અમારી વાતું તો નાની છે. ઉપરે રહેવાની. એમાં શીદને જાપર
 કરતી જા છે ? તું તો અમથ છે. તારા ત્રિચુળને નજીકે મેરૂ પર્વત
 પણ ખરેડી વ્યા. તું રાત્રે જરામ તો ત્રિચુળની અડીએ-આખી
 પૃથ્વીને ઉગ્રા ને સમુદ્રમાં જોળી દે, દેવતાએ આંખ ઓળતા રહી
 જાય એવી તું સમથ છે. હે ચારણી જોગમાયા આવડ ! હું તારાં
 દેહલાંક વખાણુ કરું ? હે મા ! તારા પરાક્રમ ઉપર હું વારી જઈ છું.
 રાત દિવસ અમારા અંતર-આત્મામાં ગિરાછ અમારું તું કલ્યાણ કરજે.

ખખડું લે ખોડલી

માડી આજ મૂંઝાણી લવસાગરિયાની મા'ય,
ખૂડવાને લાગી બેઠકી...રે
માડી કાં સૂતી રે ઠસાવીને સોડય,
ખખડું હે લેને ખોડલી...રે
માડી આજ મોઢાં રે ફાડીને મોટા લોઢ,
સાયર લેયું છૂટિયું...રે
એમાં વાહોલિયો વિંઝાણો આરેકાર,
દોરિયું સઠની છૂટિયું...રે
માડી આજ વીંટી ધરતીને આખું બ્યોમ,
દ્વિશાયું ધૂંધળી દીસતી...રે
એમાં કાંઠો રે ચડે ન'ઈ નજરે ક્યાંય,
ભરડા રે લીધા લીંસથી...રે
માડી આજ છેટો રે ગાંદો ને છેટો સૂર,
ઓલવાતા આતમ દીવડા....રે
હવે સતની જ્યોતું પ્રગટાવ્ય,
જાંખા રે દીસે જીવડા....રે
માડી આજ જડે ન'ઈ ત્રાટો કેજડે ન'ઈ ત્રાગ,
હાવલાં મારી મારી હાંફિયાં....રે
જેવાં હતાં રે આગુંનાં તારાં હેત,
ગાગડિયાવાળી ક્યાં ગિયાં...રે

હે મા ! સંસાર સાગરમાં અમારું નાવ આજે તોફાનમાં
 ઘેરાઈ ગયું છે. મોટા મોટા લોહ મોડાં કાઢીને સામા ધરી રવા છે.
 દશે ય દિશા તન્દ્રી પવન ફુંકાઈ રહ્યો છે. શ્રદ્ધાના સડની દોરિયું તૂટી
 ગઈ છે. દિશાઓ મુખથી બની ગઈ છે. એમાં અગ્નિને કિનારો જડતો
 નથી.

ચંદ્ર અને ચંદ્ર તો દૂર જ છે. પરંતુ અમારાં આતમનાં
 તેજ પગ્ન ઝોસરી ગયાં છે, ઝોણાં રહી ગયાં છે. તરંગોને પગ્ન વળ-
 ગીએ પગ્ન તે ય નથી.

દલે તું અમારા દિલમાં સનની બોલોતું પ્રગટાવ. તારી મીઠી
 નજરોનો પ્રકાશ અમારા તરફ ફેંક, જેથી અમે આ સંસાર સમુદ્રના
 તોફાનમાંથી મુક્ત થઈએ. હે *ગાગડિયાવાળી ખોડિયાર ! આશુનાં
 તારા ગિરદને સંભારી અમારી રક્ષા કર.

* ગિરમાં હીરણ્ય નદીને કાંઠે ગાગડિયાના ધરા નામે ખોડિ-
 ચારનું સ્થાનક છે.

પ્રીતનાં ઘેલાં

અમે તો પ્રીતનાં ઘેલાં, અમારા મીન સરોવરના નાતા;
મીન સરોવરના નાતા, અમથી મૂક્યા નથી મૂકાતા—
અમે તો.....

સરોવર સુકાતાં હંસ ઊડીને, થીર ખીજે થઈ જતા;
વિણ પાંખુનાં વિકંગડાં અમે, જળ સાથે ઝડપાતાં—
અમે તો.....

ઘણુને ઘાએ અગનની ફૂંકે, ગાળ્યા એમ ગળાતાં;
આખ થયા વિણ આઘા ન અસતાં, લોહા લોકડે જડાતાં—
અમે તો.....

માનવ માટીના જુગજુગ જૂના, સળધ નિલાળ્યે જતાં;
માંડવે ચોરીના માટ મસાણે, આગ લઈ આગળ થાતાં—
અમે તો.....

એવી લગત છે કલમ અણીથી, અગળાં થઈ સુકાતાં;
લહિયા આ સાલું લીટી ન જાણુજે, ખૂટી ધૂળ્ય ખાતાં—
અમે તો.....

કાઠવ સરખાં 'દાદ' કે' કલેવર ને નીર સાથે નાતા;
વેઠવા વસમા વિયોગ એના, હૈયાં ચીરાઈ જતાં—
અમે તો.....

મૂક્યાં મૂકાય નહિ તેવા મીન-સરોવરને નાતે અમે તો અધાયેલાં છીએ.

હંસની પ્રીત તો સ્વાર્થની છે. કારણ કે તે તો સરોવર સુકાઈ જતાં ઊડીને બીજું સરોવર શોધી લે, પણ અમારી પ્રીત તો માછલા જેવી છે. અમે તો સરવર સાથે જ સુકાઈ જઈએ છીએ.

લલે અમને તપાવે, માથે ઘણુના ઘા મારે, પણ અમે! લોઢા લાકડા સાથે એવા જડાઈ ગયા છીએ કે ખાખ થયું ત્યારે જ છૂટશું.

અમારી પ્રીત શાહી અને કલમની પ્રીતથીએ વિશેષ છે. શાહી ન્યારે કલમ અળગી થતાં સુકાતી નથી તેથી જ તેને ફીટકારી એના મુખ ઉપર ઘૂળ નાખવામાં આવે છે. પણ હે લહિયા ! આ પ્રીતની શાહી લીલી નથી રહેતી કે તારે ચપટી ધૂજે ય માથે નાખવી પડે.

માનવી માટીનો છે. એ સત્યને અમે બરાબર વળગી રહ્યા છીએ. એના સુખમાં-દુઃખ ઉત્સવમાં અમે ચોરીના માટ પણ બનીએ છીએ, અને એના મૃત્યુ ટાણે આગનું હાંડલું થઈ આગળ થઈએ છીએ.

આવી પ્રીતને નિભાવવી ઘણી કઠણ છે. એક તો કાળી માટી જેવાં કાળજાં અને પાણી સાથે પ્રીત. આવતાં ય સહું નય નહિ અને જતાં ય !

પગલાંની માળા

વીણી વીણીને લેગાં કરિયાં, સપનાં ણધાં સુવાળાં;
નજર ગૂંથે પગલાંની માળા.

ઝે ચાંચડિયે એક જ તરણું, લઇ ઊડતાં લઠકાળાં;
મનડાં અમે એમ ગૂંથ્યાં'તાં જેમ સુઘરીના માળા-
નજર ગૂંથે પગલાંની માળા.

ઈ વાટડીએ વન ઊગ્યાં, જ્યાં હાલ્યાં'તાં પગપાળાં;
વિંખાંઈ ગયા છે આજ વિસામા, ગોંદરા નદિયું ગાળા-
નજર ગૂંથે પગલાંની માળા.

ખાંધ્યાં અંગ દિશા ના સૂઝે, ક્યાં કરવા ઊતારા;
આસરો દઇ ઊડાડી મૂક્યાં, વલખે પાંખુવાળાં-
નજર ગૂંથે પગલાંની માળા.

આવન જાવન રહી ન કોઈ, ઊંઘી ગયાં અજવાળાં;
ખંધ કરી ઘર જેસી ગયાં છે, સૂતાં ઘરને તાળાં-
નજર ગૂંથે પગલાંની માળા.

મરી ગયાં 'દાદલ' મધલાળે, ઊગરવા નહીં આરા;
તાણે તાણે તૂણાઈ ગયાં, જેમ કુદોળિયે બંજાં-
નજર ગૂંથે પગલાંની માળા.

સુવાળાં સ્તંખાંઓને વીણી વીણીને નજર આજ સંસ્કરણનાં પગલાંની માળા ગૂંથી રહી છે.

પ્રિતાળા પંખીની જેમ એ ચાંચુમાં એક જ તરણું લઈને ઊડતાં મનને અમે સુધરીનાં માળા જેવું ગૂંથી લીધું હતું. પણ આજ એ બધી સ્મૃતિની વાટે ખડ-ધાસ ઊગી ગયાં. ન્યાં અમે પ્રીતની ગોઠડિયું કરી હતી એ નદીના આરા, ગોંદરા, ગાળા બધા વિસાંમાં આજ વિખાઈ ગયા છે.

વનના પંખીને થોડા દી પીંજરે પૂરી અને એક દી ઓચિંતું ઉડાડી મૂકે એવી અમારી દયા થઈ છે. પીંજરે પુરાયેલાં હતાં તેથી અમારાં અંગે અંગ અકડાઈ ગયાં છે. ક્યાંથી આવ્યાં હતાં અને ક્યાં જવું તેની કાંઈ ગતાગમ રહી નથી. છતી પાંખુએ આજે અમે વલખી રહ્યાં છીએ.

હવે આ જીવનમાં કોઈ ચેતના રહી નથી. ઊર્મિઓ ઊંઘી ગઈ છે. તાળું વાસેલા સૂના ઘર જેવું આ જીવન વેદનામાં સસડી રહ્યું છે, કારણ કે સુખી પ્રેમની આશાએ થેલછામાં અમે ગાંડાં બંની ગયાં હતાં. અમે જ ગૂંથેલા તાણાવાણામાં અમે બંધાઈ ગયાં છીએ.

કાળજાનો કટકો

કાળજાં કેરો કટકો મારો, ગાંઠથી છૂટી ગયો,
મમતા રહે જેમ વેળુમાં; વીરડો ફૂટી ગયો—
કાળજાં કેરો કટકો મારો.....

છળતો ન'ધ જેનો ધરતી ઉપર, પગ આજ થીજી ગયો;
હુંગરા જેવો ઉંખરો લાગ્યો, માંડ રે ઓળંગ્યો—
કાળજાં કેરો કટકો મારો.....

ખાંધતી ન'ધ અંખોડકો, લલે હોય ઈ છૂટી ગયો;
રાહુ થઈ ધૂંધટડો મારા, અંદને ગળી ગયો—
કાળજાં કેરો કટકો મારો.....

આંખલી પીપળ ડાળ બોલાવે, એકવાર સામું બે;
ધૂમકા દેતી જે ધરામાં, ઇ આરો અણોહરો—
કાળજાં કેરો કટકો મારો.....

ડગલે ડગલે મારગ એને, સો સો ગાઉનો થયો;
ધારથી હેઠી ઊતરી ધીડી, સૂરજ ફૂળી ગયો—
કાળજાં કેરો કટકો મારો.....

લુટાઈ ગયો મારો લાડ ખજાનો, 'દાદ' હું બેતો રયો;
જાન ગઈ જાણે જાન લઈ, હુંતો સૂનો માંડવડો—
કાળજાં કેરો કટકો મારો.....

એકની એક દીકરીનો બાપ દીકરીને સાસરે વળાવી અધિ
ભોજો છે. વેલકું ધૂળના ગોટામાં ગોટવાઈ ગયું.

એક દિવસ જે દીકરી ગામમાં ઠેકડે ચાલતી, ધીમાં ધીમાં
પગલાં ભરવાની જેને ખખરે ય નહતી, વાળનાં લટુરિયાં વિખરાયેલાં
રહેતાં તે બાંધાવાનું ભૂલી જતી, તે દીકરીને પરણાવી સાસરે સોંઠાડવા
ઝારડમાંથી બળ્લે સખીઓએ એનાં બાવડાં ઝાલી બેઠી કરી. ફેઈ
ફૂલ જેવું શરીર ભારેખમ થઈ ગયું. બાપના ઘરનો ઉંખર એને કુંગર
જેવડો બાંધે લાગ્યો.

આંગણે અજવાળાં પાથરતી ચંદ્રમુખીને જ્યારે ચોરીએ
લાબ્યા ત્યારે બાપનું અંતર પોકારી બિઠ્યું કે આજ મારા ચાંદના
કટકા જેવી દીકરીના મુખને રાહુરૂપી ધૂંધટ ગળી ગયો.

વેલ રસ્તે પડી. પાદરનાં આંખડી-પીપળી-વડલાનાં ઝાડવાંની
જે ડાળીઓએ હીંચકા બાંધેલા, એ ડાળીઓ લળીલળીને કહી રહી :
'બાપ ! અમારા સાચું તો જો !'

બાપના ઘરના ઉંખરાથી સાસરાના ઝાંપા સુધીનો મારગ
દીકરીને ડગલે ડગલે સો સો ગાઉનો થઈ પડ્યો. બાપ કહે છે વેલ્યમાં
બેઠેલી મારી દીકરી ધારથી હેડી બતરી તે બાણે ક્ષિતિજમાં સૂઈ,
આથમી ગયો હોય તેવું લાગ્યું. મારા લાડનો ખજાનો મારી સગી
આંખે હું લાળું છું ને દ્રાંક લૂટી ગયું. સાજન માજન ચાલ્યાં જાય
અને સૂનો માંડવો હવાથી ફફડતો હોય એવો મને ઉભજડ-ઉદાસ
મૂકીને દીકરી ચાલી ગઈ. બાણે મારો જીવ વલો ગયો.

૧૭૧૨૮

મોટાં ઘર

ઝોરડા આથમણી દશ્ય કેરા,
આવડા કોણે કયાં રે લોલ.

નલનાં નેટલાં અદંજક નાણાં,
ભંડાર ઝોના કાયમ ભથો રે લોલ.

મોણીગર પૃથ્વી કેરે માથે,
ચતુર નર રણે ચડ્યો રે લોલ.

રાજ રાજ રા-યુ ત્યાં જઈને રેતો,
આવડો મોટો થયો રે લોલ.

દુનિયામાં દૂધમલિયો એક દીઠો,
એકલવાયો થોડે ચડે રે લોલ.

ઉજાગરા રાતલંડીના આંખ્યે,
ઝોના ઘેર ઝોછા કરે રે લોલ.

પાલવ નીત નીત નવલા પે'રે,
જોખન ઝોનાં જોવાં ગમે રે લોલ.

નાર ઝોવી કેસરવરણી નલની,
રાજ ઝોને આંગણુ રમે રે લોલ.

યદમણી ધોળાં રે વસંતર પહેરે,
ઝોવી એક આણાં વળે રે લોલ.

હતાવળી સાસરીઝોથી અટૂલી,
ઢાલિયામાં આવી ઢળે રે લોલ.

ઝોરડા આલના આવડા મોટા,
 તારલિયાને દૂંઝા પડે રે લોલ-
 આવતા કો'ક વેલા ને કો'ક મોડા,
 ઝોસરિયુંમાં આડા પડે રે લોલ-
 'દાદ' એક ના'વે બાળુડો રાજ,
 હડીલા નિત હેયા કરે રે લોલ-
 જિભો જિભો ઝોતરાદી દશમાંથી,
 ફૂલડાં વેયા કરે રે લોલ-

આલનો આ આથમણી દિશારૂપી ઝોરડો એટલો બધો મોટો
 છે કે આકાશની બધી સંપત્તિ એમાં ઠલવાઈ ને સમાઈ જાય છે. રણ-
 ચડેલા શરતીર જેવો સૂર્ય એ ઝોરડામાં રાતું રહીને આવડો મોટો
 થયો. દૂધમલીઓ ચંદ્ર રાતુંના ઉજાગરા એ ઝોરડામાં ભાંગે છે.
 નવાં નવાં વસ્ત્રો પરિધાન કરતી નિત નવી સંધ્યા એ ઝોરડાની
 ઝોસરીમાં ખેલતી હોય છે. પ્રોઠા નાવિકા જેવી ચાંદની સાસરેથી પિયર
 આવેલી દીકરીની જેમ નિર્ભય થઈ પોઠે તેમ આ ઝોરડામાં
 ઢોલિયે આવી ઢળી જાય છે. આલનો આવડો મોટો વિસ્તાર
 પણ તારલિયાને દૂંઝા પડે છે. ગિચારા સંકડાશે ખદખદતા હોય છે,
 પણ આ વહેલા મોડા આવે તે આ ઝોરડાની ઝોસરીમાં આવી આડ
 પડી લાંબાવે છે. એક જ હડીલો બાળરાજા ધ્રુવ એવો છે કે ઉત્તર-
 માંથી ખસીને આ આથમણી દશના ઝોરડે આવતો નથી. બસ,
 જિભો જિભો ફૂલડાં વેયા કરે છે.

સંધ્યાની વેરણુ રાત

ગોઝારી રાતડી રે સંધ્યાની વેરણુ થઇ.

આલ અંટારીએ મુખડું કાઢી

હું હનિયા જોવા ગઇ,

કાળ મુખાળી ક્રોધથી મારાં

દારને દેતી ગઇ-ગોઝારી.

તારલાના હાર ચૂંથતી'તી હું તો

સાલળ મોરી સર્પ,

પે'રતાં પહેલાં પાપણી મારાં

જોળન ઝોંટી ગઇ-ગોઝારી

ઝટપટ જીઠી હું આ ઘડી બેની ને

પાલવ પે'રતી થઈ,

શણુગાર મને સજવા ન દયે

ગોદમાં લેતી ગઇ-ગોઝારી

બીક મારે ઝોલ્યા બેયની બેની

કોઇને કે'વાય ન'હ,

દિવસ આખો સૂરજ દોડે ને

રાતડી આડી ર-ગોઝારી

‘દાદ’ કહે લવ દરિયે મારી

રૂબતી કાયમ દૈ,

આંદની હોડયે ચડવાની મારી

આશ અધુરી રૈ-ગોઝારી

સંધ્યા કહે છે કે આ ગોઝારી રાત મારી કાયમની-
વેરણુ બની.

આલની અટારીએ મુખ ઢાલીને હું દુનિયાને જરા જોઉં
છું ત્યાં તો કાળાંમોઢાવાળો મારા દરવાજા બંધ કરી દે છે. આખો
દિવસ તારાલાના હાર હું ચૂંચ્યા કરું છું, તે હાર હું પહેરું તે
પહેલાં તો મને જોખન સોંતી લપેટતી જાય છે. ઉતાવળો ઊઠીને હજી
તો પાલવ જ પહેરું છું, શણગાર સજવા તો હજી બાકી છે, ત્યાં
તો મને ગોદમાં લઇને ચાલી જાય છે. દિવસ આખો સૂરજ તપતો
હોય છે. માંડ આથમે અને હું એકી યાત્રી ત્યાં તો તરત જ રાતની
સંચારી આવી પહોંચે છે.

આમ મારું અદ્ય આયુષ્ય અવકાશના સમુદ્રમાં કાયમ
ફૂંચતું રહે છે. મારી જે ચાંદની સામે હોડે ચડવાની હામ છે તે
અધુરી જ રહે છે.

રાત પડી ગઈ

પ્રીતની ઘેલી હાય બિચારી,
સૂરજ પાછળ રાત પડી ગઈ;
ઘાડલાવાળો ઘડી ન રોકે,
રીસ હેયાને હાટ ચડી ગઈ.
ઉદયાચળને ઓરડેથી એ,
દુખની મારી દોડતી આવે;
ભટકાણી આથમણી ભીતે,
સિંદૂર ખર્ચો ને સાંજ પડી ગઈ.
હાર ગળાના હીરલા તૂટ્યા,
થોકે થોકે તારલા થઈ ગ્યા;
નંદવાણી સૌભાગ્યની ચૂડી,
ખીજની ઝીણી ભાત પડી ગઈ.
અંતરનાં દુઃખ નેણલે ઉમટ્યાં,
ઊભરાણી આકાશમાં ગંગા,
કાજળ ચારે કેર ફેલાયાં,
સ્નેહની ત્યાં સોગાત પડી ગઈ.
નેપુર પગે ઠેસડી બાણે;
દેવના દેવળ આરતી વાગી;
સુગંધ ફારી ધૂપસળી એના-
ચિતથી મીઠી વાત પડી ગઈ.

માર માર થતા સૂરજની પાછળ પ્રીતની ઘેલી દોડતી રાત
પડી ગઇ અને તેના શણગાર વેરાઈ ગયા.

પૂર્વ દિશામાંથી તે સૂર્યની પાછળ દોડી પશ્ચિમ દિશાએ
આવતાં સૂર્ય હાથ આવ્યો નહિ, અને દોડતાં દોડતાં તે ભટકાણી,
એથી સેથાનાં સિંદૂર ખરી ગયાં ને સંધ્યારૂપે રસાઈ ગયાં. ગળાનો
હાર તૂટી ગયો, હીરા મોતી વેરાયાં તેના આભે તારલા બની ગયા.
હાથની ચૂડી નંદવાણી, તે ચૂડીનો અર્ધો ટૂકડો બીજનો ચન્દ્ર બની
ગયો. સજળ નેત્રોમાં આંસુના દોરિયાની આકાશગંગા થઈ ગઈ.
કાજળ રેલાયાં તેનું અંધારું ચયું, અને ઠેસ વાગતાં નેપુર રણઝણ્યાં
તેની સંધ્યા આરતી થઈ. ચિતથી મીડી વાત પડી તે ધૂપ-સુગંધના
મધમઘાટે ફેરવા લાગી.

ચાંદરણું

આવ્યું ચાંદરણું આવ્યું;
રે આવ્યું ચાંદરણું આવ્યું.

અંધારે ઓરડે આતમના તેજનું,
જાણે પ્રતિબિંબ છાયું;
હૈયા તિરાડેથી હળવે હળવે,
લીતરમાં પ્રત્નરૂપ લાવ્યું-આવ્યું.

સો સો જોજનથી કરે સંચાર એનું,
એથી સ્મરણ થઈ આવ્યું;
સ્વજન વિહોણા ટાઈ સ્નેહીનો,
જાણે સંદેશો લાવ્યું-આવ્યું.

સોડયે તિરાશાની સૂતેલા જીવનને,
અબકારો થઈ અગમગાવ્યું;
સંતાપે ખીડેલા સૂકેલા હોઠ પર,
આછેરું સ્મિત અંકાયું-આવ્યું.

અજાણતા ખેરડા જેવું આ જોળિયું,
છળ કપડે છવરાવ્યું;
'દાદ' કહે જીવનમાં ઠીક દરસાણું, તે-
સા નુ માં સમજાવ્યું-આવ્યું.

અજ્ઞાને અંધારી આ કાયા કેટલીમાં આતમના તેજ લીસોટા
જેવું ચાંદરણું ભીતરમાં બ્રહ્મરૂપ થઈ હૈયાની તીરાડમાંથી પ્રવેશી ગયું.

સો સો જોજન પર વસેલા કોઇ સ્વજનના સંદેશા જેવું,
નિરાશા અને સંતાપે ખીડાયેલા હોઠો પર આછા સ્મિત જેવું થઇ
જીવનમાં ઝપકારો કરી ગયું.

પડ્યું કે પડશે એવું આ ખળભળાતું ખોરડું જા કપટથી
જીવરાયેલું છે. તેમાં આ રીતે આવીને હે ચાંદરણા ! તેં અમને સાનમાં
સમજાવી દીધું કે આ કાયા ક્ષણભંચુર છે.

વર્ષા વેરણુ થઇ

વાયરા ઝોતર દબણના વાય રે
હૈયું મારું હાલક ડોલક થાય.

વરષા-ઘેલી આ વેરણુ વાદળિયું ને
આવડા રથા ઝેંકાર,

મદભરીના માથડે વાગે મને
ધૂધરિયું ના ધમકાર રે - વાયરા-

સૂર કોકિલના હજી નથી શમ્યા
(ત્યાં તો) મોરચે દીધા ટહુકાર,

નયણેથી નીર હજી સૂકયાં નથી ત્યાં તો
વરસ્યા મૂશળધાર રે - વાયરા-

ધીરા ધીરા રે તમે બોલો બાપૈયા મારે
રૂંવે રૂંવે છે રણકાર,

મૂરતિયું મારા મનમાં વસી પણ
દરશન દરિયા પાર રે - વાયરા-

એક જખૂંકે આનલિયામાં ને
બીજી ધૂંધટડાની માંય,

પિયુ વિન્નેગના તોડી પડદા એતો
હોડયું બકવા જાય રે - વાયરા.

સાગર મળવા હાલી સરિતાયું
વેદ્યું ચડી વનરાઈ,

'દાદ' વસુધરા દીપી બિડી તું
સાયબા સાબદો થાય રે - વાયરા-

એક વિજેગણુ આલ સામે મીટ માંડીને બેસી છે. વર્ષા ઋતુ માથે ઋતુ ખી રહી છે. વાદળીઓ ગડગડી રહી છે. તેને કહે છે : હે વાદળાઓ ! તમે ધીમી ધીમી ગાજો. તમારા પાવલના ધમકારા મને માથામાં ઘણુના ધા જેવા વાગે છે.

વેદના જગાડતા ડોકિલના સર હજી તો મનમાં શુંજે છે. ત્યાં તો મોરલિયા ટહુકી બેઠ્યા. આંખેથી આંધુડાં હજી સુકાયાં નથી, ત્યાં તો અપાઠની અનરાધાર એલિયું મંડાઈ ગઈ.

હે ખાપૈયા ! તમે ‘પિયુ’, ‘પિયુ’ એમ ધીરા ધીરા બોલો. એ પિયુકારો તો મારા રૂંવે રૂંવેથી ગાજી રહ્યા છે, પિયુની મૂર્તિ મારા મનમાં જ છે, પણ દર્શન દરિયાપાર બન્યાં છે.

એક વીજળી આલમાં ઝબકે છે, અને ખીજી રૂપની વીજળી ધૂંધટામાં પિયુ-વિજેગના પરદા હેઠળ છે. પણ હે સાયયા ! આજ એ રૂપની વીજળી આકાશની વીજળી સાથે હોડ બેઠવા અધીરી થઈ રહી છે. માટે તું ન્યાં હો ત્યાંથી ઝટ સાબરો થા, કારણ કે આ ગાંડીતૂર થઈને નદી ઘોડાપૂરે સાગરને મળવા ધસી રહી છે. વેલડીઓ ઘસેને ગળે વીંટાઈ રહી છે. આવી મોસમમાં હું ફટલીક ધીર થઈ ?

મોંઘાં રૂદન

મેહુલિયો મોંઘાં રૂદન કરે...

ભેર કરીને ઝડપી લીધાં એ
એક દી આડાં ફરે,
સાગરનાં છોડીને સંઘર્ષાં
એનાં પ્રાછત કરે-મેહુલિયો.

ભીતર અગ્નિ ભડકે બળે
જુઓ દામિની ડોકાં કરે,
પડ્યનાં દુખડાં પ્રજળે છે, પણ
અવરનાં તો ઠરે-મેહુલિયો..

ઝીલે આંસુડાં શિર પર ઝાડવાં
વાયરાથી થથરે,
નદી સરોવર ડોળથી નવ રિયે
સાગર પેટાં સંઘરે-મેહુલિયો.

તારે આંસુડે અવનિ ઊજળી
ધરા નવભૂવન ધરે,
ખારાંને પણ મીઠાં કરીને
નયણે અમી ઝરે-મેહુલિયો.

સાત સાયરનાં પાણી જેટલું
આંસુ વજન ધરે,
જીરવ્યા કોઈથી જીરવાયે નહિ
ખાંધ્યા કોઈ ન રે-મેહુલિયો

મેઘનાં આંસુ કેવાં મોઢિરાં છે !

એણે ભણે સાગરનાં નીરને ચોરી લીધાં પણ એકનાં અળગે ગણ્યાં દૃષ્ટ ચોરીનાં પ્રાયશ્ચિત કર્યાં. એને તો ભીતરમાં અગ્નિ બળે છે. તેની સાથી છે વીજળી. પોતે ભણે બળીને પણ બીજાને ઠારવાતું તો કામ કરે છે !

એનાં આંસુ એટલાં બધાં વજનવાળાં છે કે કોઈથી ઝીલ્યાં ઝીલાતાં નથી. ઝાડવાં બિચારાંને થાય છે કે અમે ઘડીક તેને માથે રાખીએ, અમારા તપતાં શિરે ટાઢક થાય. પણ પવનના ઝોંટે એ નીર ખરી બધ છે. નદી નાળાં સરોવર કોઈથી સંઘરી શકાતાં નથી. સાગર જ એને તો સંઘરે ને !

મેઘને આંસુએ તો અવનિ ઊજળી છે. ધરતી નવપવનવિત બને છે. સાગરનાં ખારાં જળને મીઠાં કરીને તે ધરતીને પાય છે. સાત સાત સમુદ્રનાં પાણી જેટલાં મેઘનાં આંસુ વજનવાળાં છે. એ બીજા કોઈથી શરવાય નહિ, બંધાય નહિ.

કાનને કાગળિયો

રાધા ગોરી કાગળિયો લખો એક કાનને,
ગોઠળિયાની કહે છે એમ ગોપી - રાધા.

રાધા ગોરી ચોસર ભત્તીલી
લખો એક ચૂંદડી;
ચૂંદડીમાં ભર્યા, નવલખ હીરા - રાધા.

રાધા ગોરી રાતા રંગની
લખો એક ચૂડલી;
ચૂડલીમાં મઢી હોય, વીજળીની ચીપું - રાધા.

રાધા ગોરી કાજળ લખો રે
કાળી રાતનાં;
આંખડીમાં વર્ષાની મધરાત્યું - રાધા.

રાધા ગોરી મોતીડાં લખો
મોંઘા મૂલનાં;
'દાદ' એમાં સો સો વરસની સ્વાત્યુ - રાધા.

રાધા પાસે ગોકુળની એક ગોપી કાનને કાગળ લખાવતાં
કહે છે :

લખો, જેમાં નવલખ હીરા ટાંક્યા હોય એવી ચારે ય છેડે
લાલ્યવાળી એક ચૂંદડી. રાતા રંગની ચૂડી, અને ચૂડીમાં વીજળીની
ચીપું. અંધારી રાતના કાજળની એક ડાગલી. જેને આંજવાથી
વર્ષોની મેઘડી રાત્રીનાં આંખમાં ઘેન ચડે.

હે રાધા ગોરી ! થોડાંકે મોતીજાં પણ સાથે લેતા આવે, કે
જેમાં સો સો વરસોની સ્વાત્રી (સ્વાતિ) વરસી હોય.

સોણલું

સોણલું માફ ચડ્યું છે કાગડાની ચાંચે,
સોણલું માફ આજ આંચું કાં કાલ આવે.

સોણલું માફ ખારીના ખારણે આંચું,
સોણલું માફ વાને વંટોળિયે આંચું.

સોણલું માફ આંગળીના ટેરવે આંચું,
સોણલું માફ ધી મા ટ કો રે આંચું.

સોણલું માફ આંચું પનિહારીની પાંખે,
સોણલું માફ બે ડલે હ સ તું આંચું.

સોણલું માફ ડાળા રે અંગમાં ફરક્યું,
સોણલું માફ આંખની પાંપણે આંચું.

વિન્નેગણનું ડાણું અંગ ફરકી રહ્યું છે. તે કલ્પનાના હિલોળે ચડે છે. જાણે તેનું મીઠું સોણું (પિયું) ફળિયામાં બોલતા કાગડાની ચાંચે ચડ્યું છે. બારી બારણાં ખખડે છે. જાણે વાની લેરખીએ ચઢીને આવે છે. મહેમાનના પ્રથમ સમાચાર લાવતી પનિકારીના બેડે બેઠતું આવે છે. દ્વાર પર ધીમા ટકોરા પાડતું આંગળીનાં ટેરવામાં આવશે. આવા આવા વિચારોના ઝેલે વિન્નેગણ ચઢી છે.

બે ડલે

એ લાલુ ઝળક્યો રે.....

ગોરી તારા પાણીના બેડલે.

ગોરી તારા બેડલે પૂનમ કેરી રાત છે,
એ ચાંદ ચમક્યો રે... ગોરી તારા પાણીના બેડલે.

ગોરી તારા બેડલે હૈયા કેરાં હીર છે,
એ હાથ લપસ્યો રે... ગોરી તારા પાણીના બેડલે.

ગોરી તારા બેડલે નેહું કેરા નીર છે,
એ જીવ તરસ્યો રે... ગોરી તારા પાણીના બેડલે.

ગોરી તારા બેડલે ધરતીનાં હેત છે,
એ આલસ ઝૂમ્યો રે.... ગોરી તારા પાણીના બેડલે.

હે ગોરાદે! તારા બેડલામાં તારું જીવન ઝળકી રહ્યું છે.

સવારના પહેરે તું પાણી ભરીને નીકળે છે, સૂરજનાં કીરણ
તારા બેડલે ઝળાંહળાં થાય છે.

પૂનમની રાત તારા બેડલે આવીને છવાઈ જાય છે.

તારા હૈયાનું હીર-સુંવાળપ બેડલામાં વણાઈ ગયું છે, નજર
તેના પરથી સરી જાય છે, ટકી શકતી નથી.

તારા બેડલામાં વાત્સલ્યનાં નીરે ભર્યાં છે. જીવ એનો સદાય
મૂખ્યો તરસ્યો રહે છે.

તારા બેડલે ધરતી જેવાં હૈત છે, એટલે આલ તેના પર
ઝળુંબી રહ્યો છે.

ભીંત્યું ભાગ્યશાળી

ભીંત્યુ કેવી તમે ભાગ્યશાળી,
 ગાર્યું કરે ગોરા હાથવાળી;
 ગોપી ચીતરી કાતુડો ચીતર્યો,
 ચીતર્યાં ગોપ ને ગોવાળી-ભીંત્યું.
 ખરખચડા જેવી તું ઊભી' તી ખોરડે,
 અટૂટી ને ઓશિયાળી;
 ચૂડિયુંવાળા હાથે છંદાણી તું,
 સુખણી થઈ ગઈ સુંવાળી-ભીંત્યું.
 ઘૂંઘટામાંથી ખા'રે મોઢાં ન કાઢતી,
 ન પેનિયું કોઈએ નિહાળી;
 પદમણી તારી દેયું પંપાળે
 હેમ સરીખા હાથવાળી-ભીંત્યું.
 ઘોળી રે ધૂળના છાંટા ઊડયા, જાણે
 તારલે રાત અજવાળી;
 ચાંદની જેમ તને ચારે દશ્યુંએ,
 ઓળીપો કરીને ઉભળી-ભીંત્યું.
 પસીનો લૂછતાં ઓઢણી પડી ગઈ,
 લજવાણી લાજળી;
 ભાવ ભરેલી એ દેહમાં ભાળી તેં,
 રે ખાઉં હરિયાળી-ભીંત્યું.
 'દાહ' કરમની દીવાલ ઊઘડી,
 કોણે નમાવી ડાગી;
 જડે ચેતનના પ્રતિબિંબ ઝીલ્યાં એ
 વાતું છે વીગતાળી-ભીંત્યું.

ગામડાના એક ઘરની ભોંતને એક નવવધુ ગાર કરી રહી છે.

જેના પગનો નખ ખીજાને જોવા ન મળે એવી લક્ષ્મવંતી પદ્મણી ખણુખણુતી ચૂડીએ, હેમની શરણાયું જેવા હાથે ભોંતના દેહને પંપાળી રહી છે. એવા રૂડા હાથોએ અદૂલી - ઓશિયાળી અને ખરખચડી ભોંતને સુંવાળી કરી દીધી. એના જડ-જીવનમાં કાન-ગોપીનાં ચિત્ર ચીતરી લકિતના ભાવ ભરી દીધા.

ગોરીના ગોરાં મુખ અને તેના પર જાડેલા ઘોળા ધૂળના છાંટા નળે ચાંદની રાતે તારા ઝખૂકતા હોય નહિ! વાહ, ભાગ્યશાળી ભીંત! આવાં રૂપ તો ધરાઈને તું જ જોઈ શકે છે.

કામ કરવાથી પદ્મણીના કપાળે પરસેવો વળે છે. હાથ ગારો ગારો ભર્યા છે. કપાળનો પરસેવો હાથ જાંચો કરી ખાંવડેથી લૂછવા જતાં માથાનું ઓઢણું સરી જાય છે, અને એ લક્ષ્મવંતી ઓઝપાઝ જાય છે. એ શરમ અને શ્રમના મિશ્રીત ભાવો તો હે ભીંત! તું જ જોઈ શકી.

તારા કર્મની ડાળ નમી ગઈ. તું જડ ભીંત, તારા પર ગોરીનાં પ્રતિબિંબ પડ્યાં ને તું ચેતનવંતી - સજીવ બની ગઈ.

ટે ર વાં

ધીરાં ધીરાં રે વગાડ, કાળજામાં વાગે છે ટેરવાં.
 લપતાં ને છપતાં આવી, ઊભાં છે ખારમાં;
 ખોલે છે હૈયાના દ્વાર, ટકેરા મારે છે ટેરવાં.
 હસતાં ભીંત્યુંએ ચોલ્યાં ચાકળે ચંદરવે;
 માંડ્યું છાંડ્યુંમાં મલકાય, ટોડલે ટહુકે છે ટેરવાં.
 તાણા વાણા જે મ ચોટ્યાં ગો કુળ ને;
 ગોપીને હૈયે ગૂંથાય, વનરાઈમાં ગુંજે છે ટેરવાં.
 જીવન જંજળ ઘડીક મ મતા ને જોળ લે;
 ખાળક બનીને ઊંઘી જાય, માથડાં પંપાળે છે ટેરવાં.
 ફૂકી ગયાં હોય ભલે નદિયુંનાં વેન 'દાદ';
 અંતરનાં નીર ઊભરાય, વીરડા ગાળે છે ટેરવાં.

ટેરવાં પણ કેવાં કામચુગારાં !

પરણની પહેલી રાતે લપાતાં છૂપાતાં ઓરડે આવીને હળવા
ટકોરા કરે. દરવાખનાં દ્વારની સાથે હૈયાનાં દ્વાર પણ ખૂલી જાય.

ટેરવાં ભરત ગૂંથણ કરી ભીંત્યુંને શણગારી ટાડને ટહુકતાં
હોય. માંડ્યું છાંડ્યુંમાં મલકાનાં હે.ય.

વનરાવનમાં ગુંજતા કાનના ટેરવાંએ કરોળિયાની જાળ જેમ
ગોકુળ અને ગોપિયું ને ગૂંથી લીધાં.

મમતા ભરેલાં એ ટેરવાં માથડામાં ફરતાં હોય ત્યારે જીવન
જંજાળમાં થાકેલો પુરુષ બાળકની જેમ ખોળામાં પોલી જાય છે.

વહેતી નદિયું ચૈતર મહિને સુકાઈ જાય એમ હૈયાં સુકાઈ
ગયાં હોય તો કોઈ માયાળુ ટેરવાં અંતરને ઢંઢોળી વીરડા ગાળે તો
ડૂકેલી સરવાણિયું ફરી વહેતી થઈ જાય.

ઠાકોરજી નથી થાવું

ટોચોમાં ટાંચણું લઇ. લાઇ ઘડવૈયા મારે
ઠાકોરજી નથી થાવું,
ધડ ધીંગાણે જેનાં માથાં મસાણે એના
પાળિયા થઇને પૂજાવું-ઘડવૈયા.

હોમ હવન કે જગન જપથી,
મારે નથી પધરાવું,
ખેટકે બાપનાં મોઢાં ન લાજ્યાં એના
કુમળા હાથે ખોડાવું-ઘડવૈયા.

પીજાં પીતાંબર કે જરકશી જામા મારે
વાઘામાં નથી વીંટળાવું,
કાઢ્યા'તા રંગ જેણે ઝાઝા ધીંગાણે-એવા
સિદ્ધરે ચોપડાઈ જાવું-ઘડવૈયા.

ગોમતીજી કે ચોટ્યાં જમનાના નથી મારે
નીર ગંગાજીમાં નાવું,
નમતી સાંજે નમણી વિજેગણુના
ટીપા આંસુડાએ ના'વું-ઘડવૈયા.

ખીડયા મંદિરિયામાં જોસવું નથી વીરા
મારે મેદાનમાં જાવું,
શૂરા શહીદોની સંગાથમાં મારે,
ખાંભી થઇ ને ખોડાવું-ઘડવૈયા.

કેસૂડાનાં ફૂલડાં

અમે નાહક ખાખરિયુંમાં ખીચ્યાં
 કેસૂડાનાં ફૂલડાં
 અમને જોડે જોડાં ગિરદાવ્યાં
 કેસૂડાનાં ફૂલડાં
 કાઈ આશા કરીને પાસ ન આવ્યાં
 કેસૂડાનાં ફૂલડાં
 નથી રાધાને હાથે ચૂંથાણું
 કેસૂડાનાં ફૂલડાં
 નથી પ્રભુના પગમાં પરસાણું
 કેસૂડાનાં ફૂલડાં
 નથી નવલી દિલદારાએ ચૂંટ્યાં
 કેસૂડાનાં ફૂલડાં
 નથી રસ લોભી લમરાએ લૂંટ્યાં
 કેસૂડાનાં ફૂલડાં
 નથી હમતા હોઠાએ જડી દીધા
 કેસૂડાનાં ફૂલડાં
 કામને કાળા મોઢાના જ કીધા
 કેસૂડાનાં ફૂલડાં
 કાઈ પીડી ભરેલીએ વાટ્યાં
 કેસૂડાનાં ફૂલડાં
 જાતા ધીંગાણે કંથડાને છાંટ્યાં
 કેસૂડાનાં ફૂલડાં

‘દાદ’ જેદી તમારા રંગ જેદયા
 કેસૂડાનાં ફૂલડાં
 તેદી રંગે ધરણીએ રંગ રેદયા
 કેસૂડાનાં ફૂલડાં

‘કેસૂડાનાં ફૂલને એક દી પરતાવો થયો. અરેરે, અમે નકામા આખરામાં ખીલ્યાં.

રાધાએ કે ગોપીઓએ કનૈયાનો હાર ગૂંથવા માટે અમારી એકે ય કળી ચૂંટી નથી. કોઈ નવવધુએ એના અંગોડાની વેણીમાં ગૂંથ્યાં નહીં. કોઈ પૂજારીએ પણ અમને ઠાકરના પગમાં ધરવા ચૂંટ્યાં નહિ. કવિઓએ તો દૂર રહીને જ અમારાં વખાણ કર્યાં. કેટલાકે સ્ત્રીના રૂપનું વર્ણન કરવા હોઠને કેસૂડાંની કળીની ઉપમા આપી, અમે જરાક ફૂંસાણા, ત્યાં ખીજા કવિએ કહ્યું ‘કેસર મેલીને કેસૂડાંને કોણ સેવે, કેસૂડાં રંગનાં રાતાં ને મુખનાં કાળાં.’

આવી હાલતમાં કેસૂડાં પસ્તાય છે, ત્યાં કોઈ પીડી ભરેલી, મીઠોળખધી ક્ષત્રિયાણીએ એક ફૂલ ચૂંટ્યું. એના રંગ કાઠી ધીંગાણે જતા કંથને કેસરિયાં કરાવ્યાં, અને એ કેસૂડાંની એક જ કળીના રંગે ધરતી પર નહિયું મોઢે રંગ વહેવડાવ્યા, ત્યારે કેસૂડાંને એમ થયું કે અમે સાર્થક થયાં.

ખંતીલા હોળિયું ખેલે

ખંતીલા હોળિયું ખેલે, રુધિરના રંગડા રેલે.
આજ હેમાળના હૈયડે ભઠે રુધિરની રંગછોળ;
દેશદાઝે લાડકવાયા, લાલ ગન્યા લાલચોળ
ખંતીલા.....

શીત આવી છ'છેડિયા સૂતાં, સિંહનાં નાનાં બાળ;
આળસ મરડી ઊડિયાં લાગ્યાં, કાળથીયે વિકરાળ-
ખંતીલા.....

ધણુ ઘેરૈયાનાં ધોડી ધોડી, રંગ ફેસરીએ રંગાય;
સે કરો માથાં શ્રીફળ થઇને, અગનિમાં ઓરાવ-
ખંતીલા.....

તોપ જંલહયુંની નાળિયું ત્રો, એવી છાતિયું કઠણ છે;
બંબગોળાને બિવરાવે એવાં, કાળજાં કઠણ છે-
ખંતીલા.....

ખોળલે ખેલતાં બાળ ખસેડી, નાગ્યો જનેતાનો જુવાળ;
લાઠડી ટેકે હાલતાં નાગ્યાં, અપંગ પણ અણવાર-
ખંતીલા.....

સેજ સુંવાળીએ નવોડા છોડી, નાળિયા કૈંક જુવાન;
મૂંઝ ફૂટતાં મરડું નાગ્યા, દેવા માથાનાં દાન-
ખંતીલા.....

ક્રસર ઘોળાને ચાંદલા ચોડે, ભામિનિયું ભરથાર;
આશા ભરેલી અખળાયું, કંથને દયે જઠાર-
ખંતીલા.....

જાગ્યાં અને કૈંક જાગશે સૂચી, સિંધૂડા ફેરા સૂર;
માવડી સાદે માથડાં દેવા, ચાલશે થઇ ચકચૂર-
ખંતીલા.....

જટાયું ખંખેરી અને જાગશે જોગી, વાગશે ડમ્મર ડાક;
રણખાંડા ખખડાવશે લેખી, લોખડિયું નવ લાખ-
ખંતીલા.....

ધૂમ ધણેણીને જાગશે ગિરિ ગરવો ગોરખનાથ
'દાદ' કે દટણ કરનારો ખાવો જાગશે ધૂંધળીનાથ.
ખંતીલા.....

(ચીતે ભારત પર આક્રમણ કર્યું તે વખતે ભારતે બતાવેલ
અભીરત્ન કાવ્ય)

શૂરા જોજો જય ન પાણી

બેલીડા તું બાબડી લેજે રે, અરી સાથે આબડી લેજે;
માતા કાજ મરવું ઈ મરદાનગી કેરી ભાષ નિશાની-
શૂરા જોજો જય ના પાણી.

બેલીડા તું કાળ મા ખાજે રે, ગેંગે કૂંકેનાં ગીત મ ગાજે;
દેજે રણહાક ધુજી જય ધરતીના ખંડ ખંડ ધણેણી-
શૂરા જોજો જય ના પાણી.

એવી તારી છાતિયું કૂલે રે, કૂલે ગુલશનનાં કૂલે;
તૂટે ખખટરની કડી જય એનાથી ન લીંસ ખમાણી-
શૂરા જોજો જય ના પાણી.

વીરા તારી વાટ જુએ છે, જોવા તારા હાથ જુએ છે;
વેરીનાં રગતો પીવા આજ ભૂખી થઇ માત ભરાની-
શૂરા જોજો જય ન પાણી.

ભૂમિની વાત જ્યાં આવે રે, નેનુંમા નીદરા ના'વે;
સૂતા એઢ્યા વીર રિવાજને ભાષ ભગતસિંહની આંખ તણાણી-
શૂરા જોજો જય ન પાણી.

નથી તારી બેનડી રાતી રે, નથી તારી માવડી રાતીમાં
જેણે તારી ચૂંદડી એઢી એ ભાગ્યશાળી એક નાર કૂલાણી-
શૂરા જોજો જય ના પાણી

બેની તારા કેડિયાં ગૂંથે રે, લાલી તારાં મોજલાં ગૂંથે;
હજી એને હેત ઘણું માતા કામળી ગૂંથે રેડિયા તાણી-
શૂરા જોજો જય ના પાણી.

હે વીર ! તું દુશ્મન સામે લડી લે. દેશ ખાતર મરી જવું તેમાં
જ મરદાનગી છે. રખે તું ફાળ ખાતો કે ગેંગે ફેંફે થતો. એવી રણકાક
દેજે કે ધરતીના ખંડે ખંડ ધૂણ જાય.

બાગમાં ફૂલ ફૂલે એમ તારી છાતિયું ફૂલે કે ભીડેના બખ્તરની
કઠિયું તૂટી જાય. મા ભારતી તારી બહાદુરી જોવા તકસી રહી છે.
દુશ્મનોનાં રક્ત પીવા લવાની તકવાર આજ ભૂખી થઈ છે. આમ
જો ! ઓઘ્યા સૂતેલા શહીદોની આંખો પણ તણાણી છે.

તારી પાછળ તારૂં ડોઈ સ્વજન કલ્પાંત કરતું નથી. ઉઘટાતું
તારી પરણેતર તારૂં ખમીર જોઈ ફૂલી સમાતી નથી.

બહેન તારાં ગરમ વસ્ત્રો ગૂંથે છે. ભાભી મોઝાં ગૂંથે છે. તારી
મા તે આટલી વૃદ્ધાવસ્થાએ પણ રેંટિયો ખેંચી તારી કામળી વણી
રહી છે.

ઘટોઘટ મેઘાણી

ગાળે સમંદરનાં પાણી, ઘટોઘટ જોમ મેઘાણી.
કાજળ ઘેરા કાળજમાં તે', તેજની જોઈ લકીર;
જુલમી નરમાં માનવતાનાં, હેડે દીઠાં હીર,
અંતરના લોઢ ઉછાળ્યા, સમદરમાં વીરડા ગાળ્યા.

સત ધરમને દીવડે પૂર્યાં તે', તન નીચોવીને તેલ;
ખંભે ખેંચી કાવડયું રાખી, જીવતી નાગરવેલ,
ખાતર થઇ ક્યારીએ ખૂંચ્યો, ફેરમ થઇ કૂલકે કૂંટ્યો.

વીરહવેલી વાદળી રે ઘડીક, છાજેલ ઘરનો ચૂવાક;
ઘાયલ શૂરની ઝોળી ઘડીક, પ્રીત બળેલી આખ;
કલમ તારી વેદના રેાતી, જાણે મધરાત નીતરતી.

પ્રીતના ઠોમળ લાવ દેખાડ્યા, જેવાં ગંગાનાં નીર;
કરડાં મોઢાં મલકાવ્યાં તે', તાણીને માર્યાં તીર,
એને લેવરાવ્યા વિસામા, ઊભા જે કાળની સામા

‘દાદ’ સતવાદી દીવડો ખૂંચ્યો, આ ખંડમાં દબને પ્રકાશ,
કૂલ ગયું પથ્થુ કૂલડાં કેરી, રહી ગઇ તેજમાં બાશ,
હીરાનો પારખુ હૂંતો, સાવજ સૌરાષ્ટ્રનો સૂતો.

સમદરનાં પાણીની જેમ મેઢાણી ગુજરાતના ઘટોઘટમાં, માજ રહો છે.

કઠણમાં કઠણ માનવીઓના દિવમાં તેણે હેતની સરવાણીઓ ઝોધી કાઢી. એવા અંતરમાં મરણવા યઈ ડૂબકીઓ મારી. ધાતપીપણાના ભોઠને હડસેલી માનવતાની-ત્રેમની પાતળી રેખાઓ નીરખી દંદોળી.

સનધરમના દીવડે તેણે તનનાં તેલ પૂર્યાં. ધરતીની અમીરાતને દીધાવી. સંસ્કૃતિની વેલડીને કલ્પમનાં પાણી પાઈને જીવતી રાખી.

એની કલ્પમની શી વાત ફરવી ? ઘડીકે વિરહવેલી વાદળી જેવી, ઘડીકમાં બળેલી પ્રીતની ખાખ જેવી, ઘડીકે ધાયત્ત શરતી ત્રણકટી ઝોળી જેવી, ઘડીકે છાજેલા ઝૂંપડાના ચૂંચાક જેવી બળે કે વેદનાનું ઝરણું અને મધરાતનું નીતરણું.

મંગાના નીર જેવા પવિત્ર દામળ લાવ દેખાડ્યા. જિંદગીમાં જે કદી હસ્યા નથી એવાં કરડાંમુખને ય તેણે મલકાવી દીધાં. કાળની સામે જૂમતાઓને ઘડીકે વિસામા લેવરાવ્યા.

એવો સતવાદી દીવડો ગુજરાત ખંડમાં પ્રકાશ દઈ આવવાઈ ગયો. ફૂલ ગયું પણ ફૂલની ફારમ રહી ગઈ.

હલકાં ઝાડવાં

એવાં હલકાં ઝાડવાં હેડે રે, બાપસા કોઇ દી બેસીએ નહિ;
 એતો કોઇ દી દગા દેવે રે, વાલાં થઇને વસીએ નહિ.
 કૂંઠડિયાં ઠરડાઇ ગયાં. જેમાં ફૂલ કે ફેરમ ન હોય;
 પાણી ન હોય પાવળું, સાવ કોરાં ધાકોર હોય,
 એ તો મૂળમાથી મરડાશે રે, સંગતું એની ઠરીએ નહી-એવાં
 મરવાની પણ આવે મજા, જેનાં તળિયાં ભંડા હોય;
 નવસો નચિયું સંઘરે, કોઠો ન છોડે તોય,
 હૈયે છીછરાં હોય તો રે, હોઠકાં એમાં હાંપીએ નહિ-એવાં
 મૂળનાં પત્રીકા કચે, રૂપિયા નવ થઇ જાય;
 સો સો ગાડાં સંઘરો, પણ કથીર ધન નવ થાય,
 સોનાના જ યાય સંઘરો રે, ઠીકરાં એયે ઠરીએ નહિ-એવાં
 વાંકો પણ માકો કહે, એના કરવા ન પડે કરાર;
 દસ વીસ બેચી દિયે, એના ભરોસા નહિ તલભાર,
 મરદુંના ધા ખમીએ પણ, કાયરને કરગરીએ નહિ-એવાં
 જળકમળની દોસતી જેવાં, સજ્જન ગોતળે સાથ;
 છવતડાં ખૂમ જાળવે, મૂવાં લિએ સંગાથ,
 'દાદ' એવાની સાથે રે, કમોતે કોઈ દી મરીએ નહિ-એવાં

મૂળમાંથી ખવાઇ મયાં હોય અને જેમાં ફૂલ પાણી કાંઈ ન હોય, એવાં હલકાં ઝાડ હેડે ન બેસીએ. એ કાંઈક દી દગા દિયે.

મારવાનીય મન તો ઊંડા પાણી હોય તો આવે, જેમાં ધબ્બત-આખરૂ જળવાઈ રહે. બાકી હૈયાના છીછરા માનવીઓ સાથે રહીએ નહિ. એમાં હોડકાં ઠળરાનાં હાલે. સમદર-પેટાને જ શોધીએ.

હિપરથી ઉજળા હોય તેથી શું વળ્યું ? મૂળાનાં પતીકાં કાંઈ ચાંદીના રૂપિયા થોડા કહેવાય ? કાળ દૂકાળે ક્ષમ આવે સોનાના જ સંઘરા હોય. ઠીંકરાંનાં ઠામ ઓથે ઠરીએ નહિ.

વાંકો પણ માકો (મારો) છે ને ! એમ કહેનારના દસ્તાવેજ ન કરાય, અને દસવીસ વાળ મૂંઝના ખેંચી દિયે એના ભરોસા ન કરાય. મરદનો ધા સારો પણ કાયરની લાચારી નહિ સારી.

મિત્રતા તો જળકમળ જેવી કરવી, જ્યાં સુધી જળ જીવતું હોય ત્યાં સુધી કમળને હૈયે રાખે, અને જળ સુકાય ત્યારે કમળને સાથે લેતું નાય. એને જગતના તડકા-છાયા જોવા ન રહેવા દિયે.

બાવળિયો

ભાઈ તારો કોણ ખજનો લૂટી જતો !
બાવળિયા કાં શૂળે વધતો જતો !

રાજમહેલનાં કરવા રખોપાં
કોટ કિલ્લો રે ચણાતો
જંગલ કેરી ખૂંપડીનો કદી
વાળ ન વાંકો થાતો-બાવળિયા

ફૂલ ગુલાબે ભલે ફૂટયો
કરવા જતન એતું કાંટે,
રૂપ રંગ કે છાંયડી ન મળે
ફાગર શિદ્ધને ફૂલાતો-બાવળિયા

નમણાં રૂપને નજર લાગે
ધૂંધટ તેથી ઢંકાતો,
હબસી કેરાં હેરાય નહિ એનો
કદી ઉતારો ન થાતો-બાવળિયા.

દાતણ કરવા દુનિયામાં તું
કાયમ જો ને કયાતો,
ચીરિયાં થાતો છૂંદાઈ જતો
તોય તું શીદ્ધને કોળાતો-બાવળિયા

હરેક વાતે હું કાંટાળો
ભલે કોઈનો નથી થાતો,
‘દાદ’ હરાડાંને આડો દેવા
જાડી વાડ થઈ જતો-બાવળિયો

અરે ભાઈ બાવળિયા ! તારો કોણ ખખનો લૂટી જાય છે તે
તું શું કાઢી રહ્યો છો ?

રાજમહેલ ફરતો ભલે કોટ ચણાતો. એના રખોપાં કરવા પડે
પણ ખૂંપડીઓ જંગલમાં નિર્ભય થઈ રહે છે, એનો વાળ વાકો નથી
થતો. ગુલાબનાં ફૂલના રક્ષણ કરવા કાંટા ભીંગે તે સમગ્ર શકાય તેવું છે,
કારણ કે એમાં રંગ રૂપ સુગંધ છે. તારામાં તો એ માંહેનું કાંઈ નથી
અમથો અમથો શીદ અકારો થાય છે ?

નમણાં રૂપને નજર ન લાગે એટલે ઓઝલ પરદે રહે છે. પણ
હબ્બસીનાં બાળ કદી નજરાણાં સાંભળ્યાં નથી. રોજ રોજ દાતણ થઈ પુ
ક્યાઈ જાય છે. રોજ તારો શિરચ્છેદ થાય છે, તોય ક્યા મુખ માટે પુ
કોળાઈ રહ્યો છો ?

બાવળ જવાબ આપે છે :

ભલે હું ખીખ કાંઈ ઉપયોગમાં ન આવતો હોઉં પણ હરામ
માલને આરથ કરવા કાંટાળી વાડ તો થાઉં છું ને !

વાતું વૈયાના ઘેરા

કાળજ કેરે કણસલે બેસીને આંસુ ભરે,
વાતડિયું વૈયાના ઘેરા વળે.....

દાઝયા ઉપર ડામ દિયે એમ, ખીજમાં બટકાં ભરે;
પતંગા સાથે પડયાં પનારાં, કોડિયાં કથની કરે- વાતડિયું.
મોઢે શરમના શેરડા ફૂટયા, તારલા હાંસી કરે;
રાત સવારે રડી પડી એ, કેને અરજી કરે- વાતડિયું.
ભોળાં હરણાં ભડકી ગયાં, જાતાં ફાળું ભરે;
ભેવાવાળાં જોતાં રહ્યા કે, મરને કમોતે મરે- વાતડિયું.
આ કંઠથી જીપડી નીકળ્યાં, સઢને સાળદો કરે;
ઝોટ્યે કાંઠે ઝાળજે નહિ અને ચડી ગયાં સફરે- વાતડિયું.
સૂતાં ખોળામાં માથડાં મૂકી એને છરિયું ફેરવે ગળે;
ઠાકર કેને ઠપકો દેવો, વાડયું ચીલડાં ગળે- વાતડિયું.
ભૂપત હોય એ જાને લિખારી, વાંદરા આયુધ ધરે;
શુણિયલ ફૂલડાં ડૂબવા લાગે પથરા સિંધુ તરે- વાતડિયું.
અંતર વલોવે ઉતાવળાં થઈ, ખોટા ઉધામા કરે;
નવનીત ન આવે 'દાદ' નકામું છાશમાં માખણ તરે- વાતડિયું.

વૈયા પક્ષીના ટોળાં જેવી અનેકવિધ વાતું કાળજના કણસલાને ચૂગતી જ રહે છે.

પતંગિયાને દીપક સાથે પ્રીત, પણ કોડિયાનો શું ગુનો કે એને કંપ ખમવા પડે ! રાનની પ્રાંતને તારલીઆએ હસી ક.ઢી, રાત શર- માઈને રડી પડી. સવારે એનાં આંધુ ઝાકળ બની ગયાં.

ભોળાં હંણાં તરસ્યે ઝાંઝવાના જળ પાછળ દોડ્યાં. ભેનારા ભેના રહ્યા. હરણાં ઝાંઝવા પાછળ દોડી મર્યાં. કોઈએ ન કહ્યું કે એ ઝાંઝવા છે. હરણના ભોળપણ પર હસીને હાલી નીકળ્યા.

જેને આસરે જીવનાં હતાં એણે જ દગો દીધો. વાડયું ચીસડા ગળે ત્યાં કબકો કાને દંવો ?

રાજ કરવા જેવા શકિતશાળીઓ ઝિખારીની હાલતે ખેઠા હોય અને હીણાઓના હાથમાં સત્તા આવે. પથરા તો ત્યારે જ તરે જ્યારે ફૂલ ફૂલતાં હોય.

ઉતાળવા થઈ જોયા જાણ્યા વિના અંતરને વલોગ્યા કરે. કોઈ સત્ય હાથ ન લાગે. ઉલટાનું છાશમાં માખણ જાય અને રાંડ ફૂવડ કહેવાય એવી સ્થિતિને પામ્યા.

નીલકંઠાં

સમયનાં ઝેર જીવનારાં,
 એવાં નીલકંઠાંને ન્યાળ્યાં;
 રૂંવે-રૂંવે ફૂટી નીકળ્યાં છે,
 પ્રીતુનાં પરનાળાં-સમયના.

અરધી રાતે ઊઠીને માગે એના
 પેટ હાં ભરવાવાળાં;
 ખટકું દઇને લૂટવા બેઠા,
 એના રહી ઓશિયાળા-સમયના.

લાશ પિયુની હેઠી લીધી,
 લજવાણાં લાભળાં;
 દીવો કરવા દીવેલ લીખે,
 ઊજડયા સુહાગવાળાં-સમયનાં.

ઊંચી લીંતું થઇને ઊભાં,
 રાખીને રખવાળાં;
 ગાર્થ વિનાનાં ઉઘાડાં થઇગ્યાં,
 બીજાંને ઢાંકવાવાળા-સમયનાં.

પરણ્યા નહિ પરણાવવા કાળી
 મજૂરી કરવા વાળાં;
 જીવાન બહેનના વીરા જમતા
 એકાં બૂઠાં પતરાળાં-સમયનાં.

કેડા કાંટાળા કાપી ગયાં જે
 ‘ દાઢ ’ હતાં પગપાળાં;
 મલાજવાળાની મોર્ચ જઈ બેઠાં,
 ઉઘાડા વાંસાવાળાં-સમયનાં.

સમયની સાથે બથોડાં લાઇ દુઃખનાં જેર પચાવી જીવે છે તે જ સાચા નીલકંઠાં શંકર છે.

બટકું રોટલો દધ અને જેના શરીર સામી ફૂડી નજરે માંડીને બેઠા છે, તેની જ મજૂરીએ જતાં ઘણું વસમું લાગે છે, પણ કરે શું ? અરધી રાતે ભૂખ્યાં થનારા હોકરાંવના પેટની ભૂખ બાઇના સ્વમાનીપણાને ભરખી જાય છે.

એવાતણુ નંદવાઇ જાય, કમાનારો ચાલ્યો ગયો. એની છેલ્લી ઘડીએ જેના ઘરમાં ભોંય દીવો કરવા ટીપું તેલ નથી, એવાગેતની પાસે જઈને કાણુ હરમત દીધી :

ઘરનાં પાંચ સાત માણસોને નલાવવા જે જમાના સામે ઝૂમી રહ્યાં છે, કૌકનાં એઠાં જૂઠાં ખાઈ કાળી મજૂરી કરી પોતે જીવાન હોય છતાં પરણે નહિ, એની જીવાન બહેનને પરણાવવા રાત દિવસ મથે છે, એવા ઉઘાડા વાંસાવાળા તો સંસારમાં કાંટાળા કેડા કાપી ગયા, અને ઝાઝા મલાજે રહેનારાંની આગળ જઈને બેસી ગયાં.

પગાયા સંસ્કાર

બહુ ભણેલા દીકરાની એક વખતની આધુનિક મા એકાએક ખીમાર પડે છે. ભયુ'ભાદ્યુ' ઘર છે. નોકર ચાકર છે. પણ દીકરો મોટા શહેરમાં નોખો રહી નોકરી કરે છે મા એકલી છે. એના જીવનની છેલ્લી ઘડિયું ગણાય છે. આગલા પાડોશી બેગાં ચઢ જાય છે. દવા નર, સારા ડોક્ટરની સારવાર છતાં જયવાની દોઈ આથા ન જણાતાં પડોશી તેના દીકરા પર તાર કરે છે. દીકરો તારનો જવાબ તારથી વાળે છે અને લખે છે: 'મારાથી આવી શકાશે નહીં. મઃજૂની આંખ મિચાઇ જાય તો મ્યુનિસિપાલિટીમાં તુરત ખબર આપી દેશે.'

મા દીકરાના આ જવાબથી રડવા લાગે છે. તેની પાસે બેડેલી, કેટલાંય વંસથી તેના કુટુંબના સભ્ય જેવી થઈ ગયેલી એક પાડોશી તેને હસનાં હસનાં કહે છે :

હુહો!

સાડલો કયો ન સુગાળવો, ન ઘાયાં બ.ળોતિયાં;
હવે છેલ્લી ઘડીએ છોડરાં, શીઠને સાલરિયા ?

(હંદ ત્રોટક, સળેયાની ચાક્ર)

એને સોડયે કદી સુવરાબ્યો નહિ
ખીજા બાળોતિયે બદલાબ્યો નહિ
ધ્રપીને તે કદી ધવરાબ્યો નહિ

શાશિયું તેં ચુસાડીને મોટો કયો, તું જોગન મળવવામાં પડી;
હવે હાય રે હાય શું કામ માડી, તારી અતસમે ભીની આંખલડી ?

ભયાં બેડલે છેડતો તાણ્યો નથી
તારા જોગતે ખૂદી ને મણ્યો નથી
એણે પ્રેમ જનેતાનો માણ્યો નથી

એના કંકુ સમાં પગલાંની નથી તારા પાલવડે કરી ધૂળ પડી;
હવે હાય રે હાય શું કામ માડી તારી અંત સમે ભીની આંખલડી?

લઈ જોળશે ઘંટયું તાણી નથી

મીઠી ઊંઘ હાલરડાંની માણી નથી

તારા હૈયાની હૂંફેય જાણી નથી

એને ધુસકે ધાવણ નો ટપકયાં તારી છાતિયુ વનજરની જ ઘડી,
હવે હાય રે હાય શું કામ માડી તારી અંત સમે ભીની આંખલડી?

એણે પાળ્યું ચ લોટની પાડી નથી

માગી આનદી તોય ચખાડી નથી

ઘડી પાલવડાની ખગાડી નથી

તારા લૂંપેલ ચૂંપેલ આંગણિયે એની કુમળી પગલિયું ન પડી,
હવે હાય રે હાય શું કામ માડી તારી અંત સમે ભીની આંખલડી?

સૂતો મેઢી સહલાણીએ સંચરિયાં

અને ખાગ ખગીચા મહીં ફરિયાં

તું ને હેતનાં ધાવણ નો ચડિયાં

ફરતા હતાં નાટક ફીલમમાં ભૂખ્યા બાળકે આંગળિયું કરડી,
હવે હાય રે હાય શું કામ માડી તારી અંત સમે ભીની આંખલડી?

નથી લોહી એમાં જનનીતું જરી

એના દેહમાં હાય દવાયું ભરી

સમજવું તું ને બધું કેમ કરી ?

ઉછર્યો એાઢી આગની આંગળીએ સંસ્કારે પરાયાની છાપ પડી,
હવે હાય રે હાય શું કામ માડી તારી અંત સમે ભીની આંખલડી?

હીરણુ હલકાળી

(છંદ ત્રિલંગી)

હુંગરથી દડતી, ઘાટ ઊતરતી, પડતી પડતી આખડતી
આવે ઊછગતી, જરા ન ડરતી, હરતી ફરતી મહઝરતી
કિલકારા કરતી, ડગલાં ભરતી, જાય ગરજતી જોરાળી
હીરણુ હલકાળી, જોખનવાળી, નદી રૂપાળી નખરાળી
જીય નદી રૂપાળી નખરાળી-૧

આંકડિયાવાળી, વેલ્ય ઘટાળી, વેલડિયાળી વૃખવાળી
અવળા આંટાળી, જામી જાળી, લેખડિયાળી લેવાળી
તેને દધ તાળી, જાતાં ભાળી, લાખણિયાળી લટકાળી
હીરણુ હલકાળી, જોખનવાળી, નદી રૂપાળી નખરાળી-૨

જોગંદ જટાળા, ભૂરી લટાળા, ચાલ છટાળા, ચરચાળા
ડણુકે ડાઢાળા, સિંહણુખાળા, દસ હથાળા, દધ તાળા
મોટા માથાળા, અજવે ગાળા, હીરણુવાળી હુંકારી
હીરણુ હલકાળી, જોખનવાળી, નદી રૂપાળી નખરાળી-૩

ગાગડિયાવાળી, મા મમતળી, ખોડલ માડી ખપરાળી
જોડી ત્યાં જાળી, કાયમ દાળી, જતન કરાળી, જોરાળી
ચાનક લઈ થાળી, નિવેદવાળી, માનવ આવે સરધાળી
હીરણુ હલકાળી, જોખનવાળી, નદી રૂપાળી, નખરાળી-૪

ડેડાં ડળવળતાં, જુંડ જંબુળતાં, મધરા ફરતા મોં ફાડી
જળકૂકડા ચરતાં, ખતક વિહરતાં દાહર ડહના દિનદાડી
માછલિયું ટોળાં, કરે કિલોળા, જાગલાં જોળાં બહુ ભારી
હીરણુ હલકાળી, જોખનવાળી, નદી રૂપાળી નખરાળી-૫

આંખા આંખલિયું, ઉમ ઉંખરિયું, ખેર ખીજડિયું બોરડિયું
કેસડાં કળિયું, વા ખાખરિયું, હેમની કળિયું, આવળિયું
પ્રથવી ઉતરિયું, સ્વર્ગીય પરિયું, વેદ્ય વળિયું જળ હાળી
હીરણ હલકાળી, જોળનવાળી, નદી રૂપાળી, નખરાળી-૬

રાણ્યું ઠાળાંખા, લઈ અવળાંખા, જુવે જળાંખા, જળખાંખા
કરી કેશ કલંખા, બિખરી લંખા, જૈ જગદંખા, બન અંખા
'દાદ'લ દિલ રંગી, છંદ ત્રિભંગી બની ઉમંગી બિરદાળી
હીરણ હલકાળી, જોળનવાળી, નદી રૂપાળી નખરાળી-૭

વર્ષામાં ઘેલી, જોમ લરેલી, નદી નરેલી નવઢાસી
સહુ નદિયું પહેલી, જાતી વહેલી, સાગરઘેલી અપસાસી
ઠેબે દધ ઠેલી, હા હડસેલી, મારગ મેત્રી ખરતાળી
હીરણ હલકાળી, જોળનવાળી, નદી રૂપાળી નખરાળી-૮

ફળફૂલ ખીલતાં, કોપ કીલતાં, પૂંછ ફીરતાં પચરંગી
ઐ ઐ થનગનતાં, મયૂરા ઠરતાં, નિત નટખટતાં નવરંગી
ઢલડિયું ઢંગા, અણતી રંગા, એવા મૂંગા દશ્યવાળી
હીરણ હલકાળી, જોળનવાળી, નદી, રૂપાળી, નખરાળી-૯

ખળખળતાં ઝરણાં, લીલાં તરણાં, ચરતાં હરણાં, ઠેક લરે
કંઈ શ્વેત સુવર્ણાં, નીલં વરણાં, કંકુ ચરણાં ફૂલ ઠરે
મધુકર ગુંજરં, લાત અઢારં, બની બહારં જૃદવાળી
હીરણ હલકાળી, જોળનવાળી, નદી રૂપાળી, નખરાળી-૧૦

એરતા

અમે આડા રૈને આંખનિયાને ઉઝેળાં રે
એના અમને એ.રતા....૭

કર રે વધારી માથે છાંયડા રે કીધા,
ખરા રે ખપોરે તડકા ખાધાર-એના.

વાયરાની ઝોટું અમે વાગવા ન દીધી,
ઢાંકી રે ઢખૂરી ગોઢમાં રાખ્યાં રે-એના.

એક પગે ભિલા રૈને પેરા અમે ભરિયા,
મેઘલી રાત્યુંના રખોપાં કીધાં રે-એના.

લાડ રે લાગ્યાં એની હવે સંકડાશું લાગી,
સવારથ મટયો ને હાય તરછોડ્યાં-એના.

‘દાદ’ પસ્તાવો કરતાં થોર કેરાં ડીંડલાં,
અ.ખલિયે અમને ન ઉગાર્યાં રે-એના.

થોરનાં ઝડવાં એમ કહે છે કે આંખાને ઉઝેરવા ગળો પ્રસરાવી
અમે તડકા ખાઈ તેને છાંયડા કર્યા. વાપરાની ઝપટું અમે વેડી અને
તેને મા જેમ બાળકને રાખે તેમ ઢાંકી ઢબૂનીને રાખ્યા. સિપાહીની જેમ
અમે રાત દિવસ પહેરા ભર્યા.

આંખાને એવા એવા લાડ લગાવી અમે મોટા કર્યા, ત્યારે આંખાને
અમારી થોરિયાની સકાશ થવા લાગી. એ મોટા થયા ને અમને
ઠાપી નાખ્યા.

જીવના ઝંઝોપાત

ઘોડા રે ફૂવા જળ છીછરાં વાલીડા
 ઘોર રે અંધારાં ગ્યાં ઘેરાઇ જી
 જીવડો જીવે નહિ એમાં આયજી આવે નહિ
 રાખ્યાં અધવચે રઘુરાય જી
 સમદરની ખાંધી તેતો સંસારની ખાંધી નહિને
 વાહ રે ખાંધનારા તારે વિવેકજી
 અવડો અંતરે તારે રાખવો નોતો વાલા
 અમ રે ઘણાં ને સીતા એકજી
 ડાળીએથી છૂટ્યાં વાલા ફૂડીને પાંદડાં
 કરવાં કર્યાં જઠને મુકામજી
 માંધારે કરીને તેં ઘરમાંથી કાઢ્યા
 કીધાં રે વાહોલિયા ફૂડાં કામજી
 મનસા કરોળિયે ખાંધ્યા તૃણાના તાંતણાને
 ફરતી ગૂંથી માંહી વેશ્યજી
 પોતે રે પુરાયો જીવડો ખીલને નીરખે એવી
 જુગરે ખંધન કેરી જોલજી

સંસારરૂપી જાંગ કૃવામાં પાણી થોડું ને પથરા માઝા છે. એમાં હે ધધર તેં અમને ધકેલી દીધા. હવે મરુતું મરાય નહિ અને જીવું જીવાય નહિ.

એક જ સીતાજીને માટે તેં સમુદ્ર ઉપર પાજ બાંધી પણ કોટી કોટી જીવાત્માને સંસાર સાગરમાં ડગ્યાં ખાતા રાખ્યા. એના માટે કેમ પાજ બાંધી નહિ? શું સીતા જેવી આટલામાંથી કોઈની ભક્તિ ન હતી? આવડો અંતરો તું રામ જીને કાં રાખ બાપ!

ડાળાએથી છૂટી ગયેલાં પાંદડાંના હવે અધર ડિયાળા છે. ક્યાંક ફરી કામ થવાપણું નથી. કારણ કે તેં ધાંધાં કરીને ઘરમાંથી-તારી પાસેથી તરછોડી મૂક્યાં.

મનસા કરોળાએ હવે આ જગતમાં માવાના તાંતણા બાંધી જીવને પૂરી રાખ્યો છે અને જીવડો પોતે પુરાઈ બીજને પુરાયેલા જોઈને આનંદરૂમાની જીવી રહ્યો છે.

દિલડાની વાત

લખમણ ઘડીક તો ઊભા રિયો મારા વીર
 ઘોડાની વાઘું ઝાલો રે
 કેવી મારે રાઘવ દલડાની વાત
 શોભાવો રથડો ઠાલો રે
 લખમણ હીધારે મનખ્યાએ અમને દુઃખ
 વનમાં દાડા વિતાવ્યા રે
 માંડ અમે જોયાં અજોધાનાં મુખ
 પાછાં વિખૂટાં પડાવ્યાં રે
 લખમણ મારાં રે રખોયાં કરશે રામ
 રામનાં કૌણ કરશે રે
 એની સીતા વિનાના દિવસ ને રાત
 વીંઝણલા કૌણ કરશે રે
 લખમણ ધાયલ રદાના મારા રામ
 રામની રાયે તમે રે'જો રે
 એના વિજેગી દલડાને મારા વીર
 જનકીનાં દુખડાં ન કે'જો રે
 લખમણ લવોલવ અમારો ઈ બરધાર
 રામૈયા ધારી અમે રે'શું રે
 નહ હડે દાદલ ઘણના ધા
 કૂલડાં જાણીને સહેશું રે

ગંગાના કિનારા ઉપર સીતાજીને છોડીને લક્ષ્મણ પાછા વળે છે. સીતાજી એને જાણા રાખી દિલની વાત કહે છે.

હે લક્ષ્મણ ! આ જગતે અમને દુઃખ દેવામાં બાકી ન રાખ્યું. ચૌદ ચૌદ વરસના વનવાસ વેડી અયોધ્યામાં પાછા આવ્યા. શ્વાસ લેવા બેઠા ત્યાં ધોત્રી-ધૂતારાના બોલે મારા પર કલંક ચડાવી ફરી વનમાં ધકેલી દીધી. પણ મારા માથે તો રામ જેવો ધણી છે, વનમાં એ મારા રખોપાં કરશે, પણ એ રામનાં રખોપાં કેાણુ કરશે ?

હે લક્ષ્મણ ! મનથી લાંગી ગયેલા મારા રામની તમે રાથે રહેજો. એનાં કલાં કરજો. એના દિલને દુઃખ ન થાય માટે મારા દુઃખની વાત કરતા નહિ.

ભલેને આથી થે વધુ દુઃખ આવી પડે પણ હું તો ભવોભવ રામ ધણી જ માયું છું.

ભીલડીને ઘેર રામ પધારે

તીલડીને ઘેર લગવાન પધારે
 હું અભિયાગત નારી રે
 રામ તમારાં મુખડાં નીરખી
 વારણાં લઉં વારી વારી રે-ભીલડી.
 વાટમાં તારી હું ફૂલડાં વેરું
 શેરિયું કરું હું સારી રે
 ગાડવે ગાડવે ચડી જીવન હું
 વાટું નીરખું તારી રે-ભીલડી.
 જપ ને જોગ હું કાંડ ન જાણું
 એક નામના તારી રે
 રાઘવ રદામાં રાત દી રટતી
 રામ નામ પૂકારી રે-ભીલડી.
 દિશાયું જોધને નેણલાં દુખ્યાં
 કાયા થઈ નહારી રે
 જોખન ગયું ખુદાપો આવ્યો
 તોય તૃષ્ણા તારી રે-ભીલડી.
 લીધું ને ગૂંચું આંગણું વા'લા
 ઝૂંપલડી શણગારી રે
 પરભુ આવી પગલાં પારો
 'દ.દ' શખરીને સંભારી રે-ભીલડી.

હે રામ ! આ અલિયાગન શખરી બીસડી સામું તો હવે જુઓ !

જપ કે યોગ હું કાંઈ નથી જાણતી, પણ રામ કહ્યો પાર છે.

મારું આંગણું પવિત્ર કરી રાખ્યું છે. ફેટ ફેટલાંય વર્ષોથી હું તારી વાટ જોઈને બેઠી છું. હવે તો યુગપો આગ્યો, છતાં તારાં મુખ જોવાની તૃષ્ણા ઓઁગી થતી નથી. દિશાઓ જોઈ જોઈને આંખ દુઃખે છે. કાયા જર્જરિત થઈ ગઈ છે. વહાલા, હવે તો આવો !

આમ જુઓ, મેં મારી મદૂતીને કેવી લીંપી ગૂંપીને રાખી છે !
ઝૂંપડીને ફૂંસોથી શણગારી છે. હવે એ ઝૂંપડીમાં પગલાં પાડી જાઓ પ્રભુ !

વાટુંના વટાવડા

ધીરા ધીરા હાલો રે વાટુંના વટાવડા
જનમે જનમ કેરા લાંબા રે કેડાની લાગી લાર
ધીરા ધીરા.

અંતરિયાળથી ભઠયો રે હરણું કેરી કાળમાં
લાગી રે લાગી તને ઝાંઝવાનાં જળ કેરી ખ્યાસ
કઈ દશ્યે જશે રે વાને રે વટોળિયે
જ્યાં જશે ત્યાં આ ધરતી ને આ આકાશ
ધીરા ધીરા.

પકડીને છેડા રે ધરણી કેરી જળના
દશે દિશાએ ભિન્ના છે પરાધિ દિગપાળ
લાગીને ક્યાં જશે રે રથવાયે ભ્રમરો
ઝડપી લેશે તુને મોહું ફાડીને બેઠા કાળ
ધીરા ધીરા.

પગલું એક માંડો રે ત્યાં ખીણું જય ભિપડી
ટકશે ક્યાંથી સડેલી ખપાટું કેરો ત્રાટ
હલેસાં મારીને રે ખાપલા તું હાંકી રહ્યો
વેરાયું તોફાને તારું નાવ નહિ પહોંચે ઘાંટ
ધીરા ધીરા.

ધૂળ કેરા લગતે રે પગલાં તારાં નહિ રહે
હાલી આવે તારા વાંસા લગી વણુઝાર
ડુંગર ફરતા આંટા રે કેટલા ફરીશ 'દાદ' તું
પ્રભુ ભજ્યા વિજુ નહિ આવે એનો પાર
ધીરા ધીરા.

કોટી કોટી જન્મોના આ લાંબા મારગ એમ ઘડીકમાં નહિ ખૂટે. માટે હે માનવી મુઆફિર ! તું ધીમે ધીમે ચાલ. અંતરિયાળથી ઊડીને તેં દોટ દીધી છે. તારી ખાસ ઝાંઝવાનાં જળની છે તે રથ છીન્શે ? વાને વંટોળિયે ધૂમરીએ પડ્યો છા, પણ ત્યાં જઈશ ત્યાં આજ ધરતી અને આ જ આકાશ છે.

ધરતીના છેડા પકડીને દશેય દિશાએ પારાધિ દિગપાળો ઊભા છે. એમાં તારું રથવાયું તન લાગીને ઢેટલેક જશે ? કાળ મોટું ફાડીને બેઠો છે. તારી કાયા ને માયાનું કોઈ સ્થિરતાપણું નથી. સડેલી ખપાટું નો કાયા ત્રાટો પાર થવો મુશ્કેલ છે. હલેસાં મારી મારીને તું હાંફી રહો છો.

તને કીર્તિનો મોક હોય તો પણ ખોટો છે. તારી પાછળ આંખી માંનવીની વણઝાર પડી આવે છે. પગલાં ઉપર પગલાં પડનાં આવે છે. એમાં તારાં પગલાં દટાઈ જશે. આ સીધી લાટીનો માર્ગ નથી કે તું પાર કરી જા. માટે હે માનવી ! તું પ્રભુને લજી લે. તેના વિના કોઈ ઉદ્ધાર નથી.

જીવડો ગાડું હાંકયે જાય

આ તનની બિંધે એસીને, જીવડો ગાડું હાંકયે જાય;
 *ઘોડતી નથી વસુંધરા, જીવન ઘોડયું જાય.
 આ તનની.

ફેરકુંદરડી ફરતી લાગે, વગડાની વનરાઈ
 જીવ એવી જાળ ન જાણે, કેવી છે કઠણાઈ.
 આ તનની.

બિંધે એ આથમતો લાગે, મનડાની મૂરખાઈ;
 આંખયુ આડો ડુગર દઈને, સૂરજ હસતો જાય.
 આ તનની.

આળકમાંથી બુઢાપે આવ્યો, ખોટી ગણતરી થાય;
 સાગરથી વાદળિયું જનમી, સાગરમાં જ સમાય.
 આ તનની.

આધું હોય એ ચોરું કરવા, જગ સહુ દોડયું જાય;
 કાળની કેવી કરામત છે, સાકર્યાં વિના સહુ જાય.
 આ તનની.

તું જાણે મેં દૂંકા કરિયા, લવના કેડા લાઈ;
 એ કેડા તો કાયમ રહશે, ખોળિયું ખોવાઈ જાય.
 આ તનની.

*ઘોડતી

આ તનના ગાડાની જાંધે ખેરાને જીવડો હાંક્યે જાય છે. રેશન આવ્યું એમ કહીએ છીએ પણ આપણે ત્યાં આવ્યા એમ નથી કહેતા, કેવું નિયત્ર ? એમ જ કાળ આવ્યો એમ નહિ પણ આપણે તે તરફ ધસી રહ્યા છીએ.

ગાડામાં ખેડો છીએ. મારગમાં ઝાડવાં આવે છે ને જાય છે, એજ માયા આવે ને ચાલી જાય તેવું કેમ નથી સમજતું ?

સૂરજ જાગે છે ને આથમી જાય છે તે ખોટી વાત છે. તે તે આંખો-આડો ડુંગર દઈને માનવીની મુર્ખતા ઉપર હસતો જાય છે. માણસ જન્મ અને મૃત્યુ વચ્ચેનાં વરસો ગણે છે પણ સાગરથી વાદળાં જનમીને સાગરમાં જ સમાઈ જાય છે તેની શું ગંભીરતા કરવી ?

કૈંક ઝાંખી લેવાની આશામાં માનવ દોડ્યે જાય છે. વરસો ઝાઝાં થતાં જાય છે ને કાળ મોઢું ફાડીને ખેડો છે ત્યાં પહોંચી જવાય છે તેની ખબર રહેતી નથી. કાળની કેવી કરામત છે કે ખોશાવ્યા વગર સહુ આવી જાય છે !

આ સંસારમાં જન્મ મરણના કેડા કાપી શકાતા નથી. ચક્રો-ચૌડાં ઘસાઈ જાય પણ કેડા ઘસાતા નથી. એ તો કાયમ રહે છે.

જીવડા હાલ્યો જા હેમાળે

એજ તારાં કાઠ નહિ હુખ ટાળે
જીવડા ! હાલ્યો જાને હેમાળે - ટેક

મીઠાં જળની દુનિયા તરસી
ખારાં જળ શીઠ સારે
ખારાં જળનો ખપ નથી એને
ભરિયો સમદર ભારે - જીવડા.

ચન્દ્ર, ખની તું ભલેને જીવડા
આખા જગને ઉજાળે
ફેપના લોભી તારા હૃદયના
ભીતર ઘા નહિ ભાળે - જીવડા.

ફોરમવાળું ફૂલડું થાવા
શીઠ ચડયું મન ચાળે
એક દી આ અધવેલી દુનિયા
ઉના જળથી ઉકાળે - જીવડા.

કાંચલ તારા મધુરા કંઠની
કાગ મળ શું માણે
હયાને હાવે ખચળાં તારાં
ખેસવા નહિ દે માળે - જીવડા.

‘હાલ’ દિલના ટૂકડા કરી તું
આપણું ભરને ઉચાળે
તપેતાં અંતર ટાઢાં કરવા
પડયું ને પંથ પગપાળે - જીવડા.

જ્યાં હૈયાંને ઠારક થાય તેવા હરિના લજ્જનરૂપી હેમાલે હે જીવ !
તું હાલ્યો જા.

શીદને રહે છે, ઘોખો ફરે છે ? આ દુનિયા તો મીઠાં જળની
તરસી છે. તારાં ખારાં આંસુ એને નથી ખપતાં. ખારા જળનો તો
આખો સમદર લેખો છે.

તું ચન્દ્રની જેમ પ્રકાશી દુનિયાને ઉજાળે છે, પણ તારા બીતરના
ઘવને કોઈએ જોયા નહિ. જગતનાં માનવીઓ તો રૂપના ઘેલા છે.

હે કૂવ ! તારામાં ફેરમ હતી તો તને ઉના જળથી ઉકાળા
સ્પર્શ લઈને ફેંકી દીધું.

તારા કોયલ જેવા સૂરની કાગડા શું મોજ માણી ચક્રે ? છેતરાય
તો જુદી વાત છે. પણ દયાથી તારાં બચ્ચાંને એના માળામાં નહિ
મેસવા દે. માટે આ જીવનને બાંધી રાખમાં, આપખાને ઉચાળે ભરી
તારાં તપતાં અંતરને ટાઢાં કરવા સતધરમને માર્ગે વહેતો થઈ જા. તેમાં
જ તારું કલ્યાણ છે.

ટપાલનો થેલો

જીવડા તું થાજે ટપાલનો થેલો
લલ્લે તને કહે કેાઈ મેલો કે ઘેલો - જીવ.

વિવાહ કેરી લલ્લે હોય વધાયું અને
હોય મરતુકનો મેલો

જીવન મરણને સરખાં જાણે ને
માયા પાણીનો રેલો - જીવ.

રદિયે માયાનો રંગ ન લાગે લલ્લે
હોય રૂપિયે મહેલો

હરખ શોકની આવે ન હેડકી
બ્રહ્મ રે જ્ઞાનનો ભરેલો - જીવ.

સુખદુઃખના એને છેટા કિનારા
બિલય સાગરે બિલેલો

જળમાં જીવે પણ જળથી જીવે
કૂલ કમળ જ્યું કૂલેલો - જીવ.

સુવાળાં સપનાને ગોદમાં સંઘરે
ઘનમાં થાય નહિ ઘેલો

ફાતરાં જેમ એને કુંકી દીએ એવો
થેલો છે 'દાદ' કે ઠરેલો - જીવ.

જીવન તો ટપાલના થેલા જેવું નોંઈએ. કારણ કે એને માયાનો રંગ લાગતો નથી.

કાળોતરી કે કંકાતરી ભરી હોય તો પણ તેને હરખ કે શોક થતો નથી. જીવન અને મરણ સરખાં જ નાછે છે. બ્રહ્મજ્ઞાની જેવો થેલો ભરે રૂપિયાથી ભર્યો હોય પણ એ માયા અને સ્પર્શતી નથી. પાણીના રેણાની જેમ આવે અને વહી જાય. સુખદુઃખને નહિ માનનારો, જળકમળવત જીવનારો, સુવાણી વાતો પ્રેમપત્રો હોય તો પણ છળ જતો નથી, ઘેરો થતો નથી, અને ફાતરાંની જેમ ગણીને ફેંકી દે છે. આવા ઠરેલા થેલા જેવું જીવન હોય તો કેવું સારું ?

કેમ કરી સમજાય!

જગતની રીત જુદી છે રે, એમાં કેમ કરી સમજાય !
સમજીને બધું સવળું લાગે, ગલરૂડાં મૂંચવાય-
જગતની.

માજ અપાટે ચડી જાય ખાપડાં, છોગાળાં છટકી જાય;
કાગડાના કદી કારસે આવે નહિ, ચકલાં ચૂંથાઈ જાય-
જગતની.

તરસ્યાં હોય એને તડકામાં, ઝાંઝવાં નદિયું જણાય;
ચિંહ શિયાળિયાં છેતરાય નહિ, એક હરણું છેતરાઈ જાય-
જગતની.

સ્વાનના ઘેર પશુ સરજનહાર તારે, આવડો કાં અન્યાય;
પાંપી નરની પડખે ચડે નહિ, રાંકને કરડી ખાય-
જગતની.

રાંકાં કૌભાનું બગાડે નહિ ને મુસ્સદી મારી ખાય;
હરાડાં કૌઠનાં હાથ આવે નહિ, પાળેલ પડેણા ખાય-
જગતની.

‘હાહ’ ઠાલાંને તરતાં હોઠ્યાં, લરેલાં રૂળી જાય;
નીતિના ખોટા ઘામાં ન આવે, સોજાં ચલવાઈ જાય-
જગતની.

આ જગતની વિચિત્રતાને શુદ્ધિજીવીઓ સમજી શકતા હશે પણ
મિચારા મંત્રજી જીવ આંટી ધૂંટીમાં મૂંચવાઈ જાય છે.

ખાજના કપાટે ચકલાં ચડે પણ કાગડાનાં બચ્ચાં કપટમાં આવતાં
નથી. વનમાં તો ઘણાં પ્રાણીઓ રહે છે, પણ કાંઠવાનાં જળ પાછળ
હરણાં જ હેતરાય છે.

કૂડકપટથી ભરેલાંને કૂતરાં નહિ કરડે અને ચીંથરેલાં નિર્દોષ
ભિખારીની પીંડિયું તોડી લે છે. જે કોઈનું ન જગાડે એવાં રાંકાંને કોઈ
હાથ પડતું નથી અને મુલસદીઓ મારી ખાય છે, પાછાં એનાં સન્માન થાય.

જેમાં કોંઈ નથી એવાં ફેરાં આ જગતમાં તરતાં હોય છે અને
ચુલ્હના ભરેલાઓ ફૂળી જાય છે. નીતિના ખોટા હોય એ આંટીએ
આવતા નથી અને સુલક્ષણ આંટીએ ચઢી જાય છે.

દુહા

માયા ને મમતા તણા, જેને રૂઢે લાગ્યા ન રાગ;
 ઇ સંત સમરવા જોગ, દિવસ ભગતાં દાદભા.
 નીંભાડેથી નીંકળે, રણકે રીઠાં હોય;
 કાંસા લણીને કાઇ, દોણાં વોરે ન દાદભા.
 જગ બિચડકી લય, (જેતાં) ઠરેલ મન થડકે નહિ;
 (એવા) અણુડગઅવનિમાંય, હીડયા થોડા દાદભા.
 ગાળિયેથી છૂટી ગયું, વાંચ્યું ટાર વળે;
 એક માનવ નવ મળે, દરયું જોખાડેલ દાદભા.
 જશભાગીની જગતમાં, વહ માયું વેઠાય;
 ખરિયું નવ ખમાય, દોણે પાકડાંની દાદભા.

નીર ખીર નોખાં રિયે, મથ્યે ન માખણ થાય;
 (તોય) ફેદરડા કે'વાય, દહીં ન કહેવાય દાદલા.
 તેતરડાં જેમ તરફડે, (જેનું) ચપટી વાગતાં ચિત્તા;
 એને રણશૂરાની રીત, શીખવવી કેમ શામળા !
 પાદરથી પાછાં વળે, સી માડે જ સંતાય;
 એવાં જણ્યે કદી ન જાય, હુ ખની વેળા દાદલા,
 ચકડોળે ઉપર ચડ્યાં, વાચે' વી ફરિયાં;
 ઠાક્યે નવ કરિયાં, દિલનાં સંગી દાદલા..
 રામે સોંપેલ રાજ, ભરતને લોગ વવા;
 પણ ચાખડિયુંથી સ્વાદ, દેખ્યો ન ઝાઝો દાદલા.

અજબ રંગારો

રંગારા તારા રંગમાં ચૂંદડી રંગાણી.
 રદિયા રંગતો એક રંગારો જેની
 જીવન આખું જોગતી કાષ્ટએ ન જાણી
 પાતો પ્રેમનાં પાણી - રંગારા.
 લીતર ઉપર ભાત્યું પાડે એવો
 પુરુષ એક પુરાણી
 મળિયો અમને મન મંદિરિયે
 આપીને અજબ એંધાણી - રંગારા.
 રંગ પતંગિયા રહેવા ન દીધા
 જીએડી ભાત્યું અજાણી
 ઘોઘે ઘોઘે જી ઘડી ની કળી
 દીપી જીડી માંડી દાણી - રંગારા.
 અજબ રંગારો એક અમને મળિયો
 જેની અંતરે રહી ગઈ એંધાણી
 અદલા કેરા જો લ ન જો દયો
 કાંઈ ન માગી કમાણી - રંગારા.

અમને એક અજબ અલખ રંગારો મળો ગયો, જેણે અમારું
જીવન આપું એના પ્રેમનાં પાણીમાં ઓળી દીધું. માયાના આવરણવાળા
બધા પતંગિયા રંગ ધોષ નાખ્યા, અને પછી અમારા ચિત્તની ચૂંદડીમાં
એવી પ્રેમની છુટીઓ આળેખી દીધી કે ધોણે ધોણે ઝાંખી થવાને
અદ્યે તે ઊઘડતી ગઈ, દીપતી ગઈ. હૃદયમાં રામ રટણનો રંગ લગાડી
એ પુરાણ પુરૂષ કાંઈ પણ મહેનતાણું લીધા વિના ચાલ્યો મયો.

ખાચું એને કોણ વારે ?

કીધાં કામણિયાં ઓલ્યે કાનજી કાળે
ખાચું એને કોણ રે વારે ?

હૈયાનાં જેતર લેજ્યાં રે
છૂટાં મંહી ધણુને મેલ્યાં
અંખવાણા મોલ જોખનના ભર જિભા રે - ખાચું.
રૂઝાયા ધાવ ના રૂઝે રે
વનોવન ઝાડવાં ફૂઝે
કરી ગ્યો ધાવ કમાડી નેણલાં ધારે - ખાચું.
ભર્યાં તાં આયખા ભરનાં રે
ઘડે ગોરસ અંતરનાં
રમત્યુંમાં ફેાડિયાં ઢોળ્યાં ધૂળની ધારે - ખાચું.
સૂતેલા ભાવ જગાડ્યા રે
ભોળુડાંને રાસ રમાડ્યાં
ડુવે પૂનમની રાત્રી જમના આરે - ખાચું.
ખંભામાં લગ્ન પછેડી
ખંતીલો હાલ્યો ખંખેરી
પડી રહી પ્રીતની ધૂળયું 'દાદ' પુકારે
વાલીડાને કોણ રે વારે - કીધાં.

હે કાગણગારા કાળિયા કાન ! તું અમારા પર કેવાં કેવાં કામણુ કરી ગયો ? ગોવાળીની અનાડી રમત ગોકુળની ગોપીઓ ઉપર તું રમી ગયો.

અમારાં હૈયાનાં ખેતરને તારી નજરનાં દણુ ભેળી નાખ્યાં. ભરાં ભરારાં થતા જુવાનીના મોઝ ઝંખવાણા પડી ગયા.

તું તાન નેણદા-કુદાઈની ધારે ઝાડવાંને ટાચા કરી અજાણ્યો થઈ નીકળી ગયો, પણ આજ એ ઝાડવાં દર્દ ચૂં છે, એના ધાવ રૂઝાતા નથી.

રસ ભરેલા જીવનના માટને તેં અધવચ્ચે જ ફેડી તેડી નાખ્યાં. જીવનના અણુપોલ રસને તેં ધૂળ ભેળા કરી દીધા.

અમે નિર્દોષમાં તેં વિરદની વેદના જગાડી. પ્રેમ-લાગણીના ભાવોને ઉતોજિત કરી રાસ રમાત્ર તું વહો ગયો. પણ આજ એ પૂનમની રાતો જન્મનાને આરે હીમકાં ભરી રહી છે.

તું તારી ગોવાળિયાની ટેવ મુજબ ગોકુળની માયા ગોકુળમાં છોડી પછેડી ખંખેરી, ખભે મારી ચાત્રમે થઈ ગયો. પણ એ ખંખેરેલી પછેડીમાંથી પ્રેમનાં રજકણો ખર્ચાં તેમાંથી ‘દૃષ્ય દૃષ્ય’ના ધ્વનિ સંભળાવ છે.

ભાતીગળ રંગ

એ જ અમને એવો ભાતીગળ રંગ લાગ્યો,
સંસારી જીવડા તારે મારે રામ રામ છે.

એવો રંગ ઝીલ્યો છે આ આતમને ઝોઢણે,
હેઠો પડ્યો ના એક છાંટો;
રૂંઢે રૂંઢેથી એ ઊતરી ગયો 'લાઈ,
ઘટડામાં ખની ગયો ઘાટો - સં.

ઉપર લાગે લલે તાપ ઉનાળાના,
ભીતર નથી રે ભૂંસાતો;
પાણી ધનશ્યામે જ્યાં ધરતીને પાયાં,
ત્યાંતો - નીલવરણો થઈ બતો - સં.

શ્યામ રંગ લાગ્યો ખીજો લાગશે નહિ,
લાખ લાખ બાત્યું મર છાપો;
રંગ ખઢલે નહિ લાઈ સીસમનાં લાકડાં,
લલે કરવત લઈને કાપો - સં.

એક જ કણીમાં કેફ ચડે જેવો
ખરલું માંડી ધૂંટાતો,
'દાઈ' અમલના રંગ જેવો એ
કસુંબલ આંખે કળાતો - સં.

અમને હવે એવો રંગ લાગ્યો છે કે સંસારની માયા સાથે કામ નિરપ્ત રહી નથી.

આ આતમની ચૂંદડીએ ઈશ્વર પ્રત્યેના પ્રેમનો રંગ એવો ઝીલ્યો છે કે એકે ય છાંટો હેકો પડવા દીધો નથી. હવે તો એ અમારે રંગે રંગેથી ઊતરીને ઘટકામાં ઘાટો બની ગયો છે.

એ રંગ ભરેલી ચૂંદડી પર 'કસોટીના તાપ પડે તો ઉપરથી કદાચ ઝાંખો લાગે પણ બીતરમાંથી નથી ભૂસાઈ જવાનો. આ રંગ ધરતીના નીચા રંગ જેવો છે. મેઘનાં-પ્રેમનાં પાણી પડે કે પાછો કાળી ઊઠે, અંદરથી બકાર આવે.

સીસમના લાકડાં જેવો આ તો શ્યામ રંગ છે. એના ઉપર ખીજો રંગ નહિ લાગે.

એક જ કણીમાં કેટલું જીવ એવો આ તો અમલના રંગ જેવો આંખોને તો થું પણ આખા જીવનને વેધૂર રાખે છે.

આધશક્તિ મહામાયારૂપ જોડલ

(ગીત ચારણી શૈલીનું)

શુભ કથું હું ગાગડિયાની, મે'ર કરી જે મામડિયાની.
 તટ હીરજને વાસ તિહારો, ધરો ગાજે ત્યાં એકધારો
 તરવર ફૂલમાં વાસ તિહારો, મહેકે વાયુનો મહેકારો
 ઝરણામાં ઝણકાર કરે તું, નીરમાં ઘેરા નાદ કરે તું
 વગડામાં વનરાઈ ઘટા તું, લાલ શુક્લાળી વેદ લતા તું
 તરવરમાં કુંપળીઓ તું છે, ફેરમમાં ફાગણીઓ તું છે
 કેસૂડાંની કળીઓ તું છે, પીળાં પટ આવળીઓ તું છે
 વાયુરૂપે વિચરે વનમાં, થાનકમાં ઘરમાં થનથનમાં
 ગાજે વરસા નાદ ગગનમાં, આહુત જ્વાલામાંય અગનમાં
 જાંબ જપે તો હોય જગનમાં, લગની હોય તો હોય લગનમાં
 પેડી તું સ્વર્ગે પાતાળે, ભૂવન ત્રણે તું નજરે લાળે
 સાદ કરે તું આવે સદાઈ, ધા બળિયાળી આ વે ધા છ
 ક્રોધ ભરી તું નજર કર તો-કાળે ય ડગલાં પાછાં ભરતો
 આણુ ફરે સૂરજ ના ઊગે, પંથે તારે કો નવ ખૂગે
 જોડલ તારાં ત્રિશૂળ ખખડે, ગિરનારી મૂળમાંથી ગગડે
 દ્વિગપાળોના છંડા છૂટે, ટાણા વિણ મેહૂલિયો તૂટે
 વૃજળિયુના થાય લવાંગ, જગમાં હોય બધે ઝળકારા
 ફારલ પીકાં થાય કડાકા, ભૂખંડળમાં થાય લડાકા
 શેષાં સર સગવડવા લાગે, લાવારસ ઊકળવા લાગે
 સૂરજ ચાંદો તેજ સમેટે, હરિ બ્રહ્મા શિવ જીતે હેઠે
 મહેરામણ મરજદા મૂકે, હરિચંદ્ર ઠારોઠાર હી હૂકે
 અવળી આંત્રે હેય અટંકી, ગિરદાળી હો જાવજ બંકી
 રીસ ભરેલી ઊતરે રણમાં, ક્રોધ ભરી ઊઠે કણકણમાં
 દેવેથી જો હેત વહ્યે, તેને જગમાં કો નવ ભૂટે

મેં'ર કરે તો કોઇ મરે નહિ, ભૂંડા ડગલાં કયાંય ભરે નહિ
 વગર નેતું કોઇ વેર કરે નહિ, કનિયા કે કંકાસ કરે નહિ
 હલે ખોડલ ખોડલ જપતાં, રામનામના થઈ જાય રટતાં
 અંતરથી જાણીયું તું આઈ, બેઠી થાજે ઝટ તું ગાઈ
 ખરે વખત ને ખપ તું ના'વે, આઈ બીજા કુણુ વારે આવે
 બિરદ તિહારો કેમ બખાણું, ને'ણુ ઝાઝી વાત ન જાણું
 કાલા વાલા કરતાં કરતા, પગિયે તારે પાયે પડતાં
 કાળે ખુદ્દિ બે'ર કરી છે, ભીરમાં કંઈ લાખ ભરી છે
 હૈયાની હોઠે નવ આવે, સદી 'દાદ' ડી' સમજાવે
 આઠો જમ ભજી લે અખા, જગમંધન છોડે જગદંબા
 ગ્રાત બીડી ને લાગે પાયે, જનમ જનમનાં પાપો જાયે
 કર નેડીને દાણુ કરતાં, ભજીવે ખેડલ ડગલાં ભરતાં
 બિહતાં બેસતાં નામ ઉચ્ચારે, દુઃખ દાગીદર સઘળાં ડારે
 ખોડલમા કરશે ખમકારા, ચિતમાં હે.શે ને ચમકારા
 બની નથી ગઈ મા તું બેરી, તારાં બાળકને લે ટેરી
 અમી નજર તારી ને પડશે, થોડી ઘડી કાળે ચ થરથરશે
 ખોડલ મા તારે ખમકારે, શારદ પાછા લેખ સુધારે
 એક ઘડી ના બિલે અંખા, ઝટ આવે વારે જગદંબા
 પંચાણુ હોય કે હો પગપાળી, ઘોડીને ઝટ ધામગિયાંની
 ખપર ત્રિશૂળ ખખડારી ખોડલ, અગગો કરી મઠની ઝોજલ
 કાંઈ હવે વિલંબ ના કરતી, ખમા ખમા સુખે ઉચ્ચરતી
 જણ્યા અપરાધો ભૂડી જાજે, અવગુણ જોતી ના તું આજે
 થાનકમાંથી બેડી થાજે, અમણાં દુઃખ તું ભાંગે આજે

સાંજ ઢળે સરિતાના તટમાં

સાંજ ઢળે સરિતાના તટમાં, ધ્રીમા પવન ઝોકાળે;
 બેઠાં બેઠાં ઝાડ પરે ફાઇ, પંખીડાં રસ ઘોળે.
 જતાં જતાં એક નજર, મીઠી સૂરજની થાતી;
 પાલવને સંકેરી સરિતા, ઘૂંઘટમાં શરમાલી.
 ચાંચ ભૂલ્લી ચકવાની ચકવી ડાળે કરિયું ચુંબન;
 પાન ખચું જળમાં ને જળને ગાલે પડિયાં ખંજન.
 વેલચુંના ચંદરવા ઓઢી બાંહે બાંહે પરોવે;
 ક્યાં ગ્યાં રૂપતણાં પ્રતિબિંબો ઝાડ ઝકુંબી જેવે.
 એક ઘૂંટ ભરી એ રંગના હોઠ જરા મલકાતા;
 શ્યામ ગાલ સરિતાના ત્યાં તે રતુંમડા થઈ જતા.
 સૂતી માના અંગ પર બાળક ઊઠી ને ઘૂંઘવતું;
 એમ કિનારા પર સરિતાને ઝરણે ઝરણું દડતું.
 દિવસનાં બીધેલ પશુડાં ભય વિણ પાણી પીતાં;
 ટપકંતાં હોઠોથા મોતી માં ફરી ભંચું જોતાં.
 લગી લળીને તટનાં વૃક્ષો માથેથી ઓવારે;
 સાસરીએ જાતી સરિતાની ફૂલડાં માંગ સવારે.
 છાનું છપનું જો તું લજ્જા! ચન્દ્ર ઘડીકે તું થોભે!
 રૂપ ભરીને પી લ્યો મૂંગાં મૂંગાં જોબે ઘોબે.

નહીના તટ પર સાંજ દળી ગઇ, સૂરજ તેના પર એક મીઠી નજર નાખી આથમી ગયો. ત્યાં કિનારાનાં વૃક્ષોના પાલવને સંકેરી સરિતા ધૂંધટમાં સરમાઈ ગઈ.

કોઈ એક શાંત સ્થિત જળની ભરેલી પાટ પર ઝૂંબી રહેલા ઝાડ પર એક ચક્રવૈ ને ચક્રવી બેઠાં છે. વિરહધેલી અધીરી ચક્રવી રોડીને ચક્રવૈને ચુંચન કરવા ગઈ, પણ એ તો બિચારાં રેનવિયોગી આપિત જીવો; રાતે ભાળે નહિ. ચક્રવીની ચાંચ ચક્રવૈની ચાંચને અડી નહીં. પણ ખરી જવા આવેલ એક પાંદડાની ઝાંઘી સાથે ભટકાણી. અડી રહેલું પાંદડું જળમાં પડ્યું. જળમાં વર્તુળ દોરાયાં. જળથી આ દસ્ય બેઠે હસી જવાયું ને તેના માથે ખંજન પડ્યાં.

ફળ ફૂલથી લૂંબે ઝૂંબે રંગ બેરંગી વેલ્યુંના ચીર ઓઠી વૃક્ષો પોતાનાં પ્રતિબિંબ બેલા જળમાં ડોકાયાં, પણ સાંજ પડવાથી ઓછાયા અલોપ થઈ ગયા, બિચારાં વૃક્ષો ઝઝડી ગયાં, ઓઝપાઈ ગયાં. સરિતા એ રૂપને પી ગઈ. તે ઝૂંબી રંગનાં દેને ઘેન ચડ્યાં અને સરિતાના આલ રતુંબડ થઈ ગયા.

અરધી રાતે જીડીને બાળક સૂતેલી માના અંગપર ધૂંધવતું રમતું દોષ એમ ઝરણુંઓ નદી । વડેન બેળાં લગીને કિલકીલાટ કરી રહ્યાં.

આખો દિવસ શિશરીબોના લયથી ફફડતાં હરણું ઈત્યાદિ બોળાં વનપશુઓ રાત્રે નિર્ભય થઈ પાણી પી રહ્યાં. પાણી પી લીધા પછી મુખ ઊંચાં કરે છે. હોડો પડ્યો પાણી ટપકે છે. જાણે સાચાં મોતી ખરે છે. લાંબા હાથ કરી કરીને તટનાં વૃક્ષો નદીનાં ઓવારણાં લે છે. ફૂલડાં ખરી ખરીને સાસરીએ જાતી સરિતાની માંગને સંવારે છે. આવી માદક રાતે સરિતાના તટ પર રસકેલી રમાઈ રહી છે. માટે હે લન્ન ! તું ઘડીક અવગું બેઠે જા. ચન્દ્ર ! તું ઘડીક ઝાંઝી ઓથે છુપાઈ જા, અને મૂંગા મૂંગા આ રૂપને માણી લે.

કુંભારણ ખૂંદે છે ગારા

નેરું લાગી છે ઘડનાગ
કુંભારણ ખૂંદે છે ગારા....

ખોળા વાળીને એણે છેડાને ખોસ્યા
અરધા પાવ છે લઘાડ'...
કુંભારણ ખૂંદે છે ગારા...

પગે અટવાણી કાંઈ પૂનમની રાતરી
કાંળી - કડલાંના ઝખકારા...
કુંભારણ ખૂંદે છે ગારા....

લીલાં ત્રાજવડાં જાણે બેઠા ભમરલા
કેળના ચંભ ઉપર કાળા
કુંભારણ ખૂંદે છે ગારા...

ગાળે દીવલરા બળે શુંથાય છે ગાલમાં
પરસેવાનાં પરવાળાં
કુંભારણ ખૂંદે છે ગારા...

ધારા અમૃતની વહે ઢળેલી પાંપણે
પી રહ્યા કાં પ્રન્યવાળા
કુંભારણ ખૂંદે છે ગારા....

આંખ મિચોલી કરે તારલિયા આભમાં
દિયે છે 'દાઢ' કોંક ડારા
કુંભારણ ખૂંદે છે ગારા...

નાળિયેથી ચાળેલું મકાન છે. મકાનની સામે ફળિયામાં નાળિયેરીના પાનથી છવરાયેલ માંડવો, માંડવો નીચે એક ખૂણામાં થોડાંક દામડાંને દગડો પડ્યો છે. સામા ગોખમાં દીવો બળે છે. કુંભાર બેઠો બેઠો માર્કાં દીવે છે, અને દીવણુ સુધી બોલો વાળીને કુંભારણુ ગારે ખૂંદી રહી છે.

કેળના થાંભલા પરથી એક છોટો ઉતારી લાંબો હોય તેવા ગોરા અરધા ઉધાગ પગ પર ત્રેફેલાં ત્રાજવાં બાંધે ચાલ પર ભમરાઓની હાર હોય તેવાં લાગે છે.

પૂનમની ચાંદની રાત બાંધે એ બિજળા પગમાં અરવાષ ગઇ છે. મારામાં રંગદોળતાં કાંખી-કડલાં ક્યારેક ક્યારેક અપકાર કરતાં હસી રહ્યાં છે.

સામા ગોખમાં બળતા દીવાની શેડ મુખ પર ગૂંથાઇ ગઇ છે, કામ કરવાથી ગાંઠો પર પરસેવાનાં દીપાં બાઝી ગયાં છે; અને એ દીપાં દીવાનાં પ્રતિબિંબ ત્રીજી નીચે પડે છે. બાંધે સાચાં મોતી ખરતાં ન હોય !

કામમાં મગ્ન એ દહેજી પાંપણોમાંથી બાંધે અમૃતની ધાર વહી રહી છે. ખૂણામાં બેઠેલ કુંભાર એ અમૃતરૂપને મનોમન પી રહ્યો છે, અને કોકથી બીના હોય એમ તારત્રિયાઓ આ દશ્ય નેષ્ટ આભર્મ અંકશીલ તરફ આંખ મિચોલી કરી રહ્યા છે.

મારગ અને પગલાં

અમે જુગથી પગલાંના ભાર ઝીટ્યા
 નિભાવ્યા ખૂબ નેહા રે
 અમે પેઠાંથી ચે ન કપાણા
 કંટાળ્યા હવે કેડા રે
 ભલે પર્વતને માથે હંકારો
 એ ભાર ખમી જશું રે
 પણ ભારે પગલાંના ભારથી
 હા હા મરી જશું રે
 એ પગલાં કરવત જેવાં કૂડાં
 સારડિયું જેમ સાલે રે
 એ ઊતરી ગયાં છે ખૂબ ઊંડા
 હૈયાની વચાળે રે
 કાઢો કાઢો એ પગલાંના કાંટા
 વિંધાણા અમે હેયે રે
 અમે કૂલોથી ચે સુવાળા
 વેહનાયું કેમ સહીએ રે
 'દાદ' જીડી ગયાં આલ માંછી
 પગલાંની વાટ જોતા રે
 કેડા સૂતા શ્રદ્ધાની સોડ તાણી
 રગદોળાતા ને રોતા રે

રાત દિવસ પૈડાંઓના ધમધમાટથી બહેરા જેવા થઈ ગયેલા
કેડા-મારગે એક દિવસ વેદના દાવવતાં કહ્યું :

મોટા પર્વતને અમારા પર હાંકો તો ય અમે એ ભાર સહી લેશું,
પણ ભારે પગલાંના ભાર અમારાથી વેંઢારાતા નથી. એ પગલાં અમારફ
ફૂલ જેવા સુંવાળા કાળજમાં કાંટાની જેમ ખૂંચી જાય છે. કરવત અને
સારડી જેવાં એ પગલાં રાત દિવસ સાલે છે અને અમારા હૈયા વચ્ચાકે
જાડા બિતરતાં જાય છે. ગજારા પાડી દીધા છે.

હોડોથી ય સુંવાળા અને સત્યાની અહલ્યા કરનારાં મોંઘાંજૂલાં
પાવનકારી પગલાંની વાટ જોઈને રમદોળાતા દેડા હજી સૂતા છે.

જમાનો રૂપ બદલતો જાય

સૃષ્ટિનું સરજન અટકે નહિ

જમાનો રૂપ બદલતો જાય

માટલાં માટીનાં માટી બનીને

ચાકે એ ચડતાં જાય-સૃષ્ટિનું.

અનરાધારે વરસ્યા ઘન પથ્થ

વાંગિયું જોમંડ ન થાય

નીર વર્ષાનાં સાગરે થઇને

ઝોતરે ચડતાં જાય-સૃષ્ટિનું.

પાન ખરે ત્યાં કુંપળ ફૂટે

ફળમાં બીજ પોષાય

વડલો વધવા ટેકા દેતો

વડવાયું મૂકતો જાય-સૃષ્ટિનું.

ભિગવા સાર થઈ ઉતાવળો

સૂરજ આથમી જાય

રાતને હૈયે ધરપત રાખવા

ગિજ બદલતો જાય-સૃષ્ટિનું.

ભાંગ્યું ભાણું ભંગાર થઇને

કંસારા ઘર ફૂટાય

‘દાદ’ પોતાનું મળે પોતાને

અંશુસાર ન ઓળખાય-સૃષ્ટિનું.

ઠામ જેટલું જો છે એટલું પૃથ્વી ઉત્પન્ન કરે છે. જગત-
નિયંતાનો એ વિયમ છે. જેમ માટીનાં ઠામ ફૂટીને માટી બની જાય,
પછી એ જ માટી ચાકડે ચડીને ઠામ બને.

વર્ષા અનરાધારે ભરે વરસી જાય પણ યજ્ઞોઃ વાગ્ધિયું (પાણી
વિનાયું) થતું નથી. એ બધાં નીચે નદી-નાળાં વાટે થઈ સાગરે સમાઈને
પાછાં ઉનાળાના તારે વરાળ બનીને વાદળોં બંધાય છે.

વૃક્ષનું પાન પીઠું પડી લગ્ન ખર્ચું ન હોય ત્યાં કુંપળ ફૂટે છે.
વડ જેમ જૂનો થાય તેમ તેની વડવાયું જમીનમાં એટી જવા નવાં
થડ બની જાય છે. સૂર્યને ઊગવું છે, એટલે ઉતારજો થઈ આથમી
જાય છે, અને ગોતાનું અસ્તિત્વ ચન્દ્રની અંદર બનાવે છે.

વાસણ તૂટી જાય તો તેને ભંગારમાં દઈ દે. કંસારો ભંગારને
ગાળી નવાં વાસણ બનાવે. આપણે જ દીધેલું ઠામ આપણને પાછું મળે
પણ એનો અણસાર બદલી ગયો હોય.

જગજનનીનો પરચો

ભારે પરચો મેં લાલ્યો

માતાજી તારો ભારે પરચો મેં લાલ્યો.

અઢળક ભરિયાં આલવાંનો માડી

કંચવો કામણુગારો;

ઝીણી ઝીણી એમાં જ્યોતું ઝખૂકે

એવો-લેળિયો આજ તારો લાલ્યો-માતાજી.

અંધારી રાતની આંખલડીમાં માડી

ભર્યો કાજળ રંગ કાળો;

ચાંદલિયાનો ચાંદલો ચોડી તેં

આખા ય જગને ઉજાલ્યો-માતાજી.

ઋતુ વસંતનાં કેસર ઘોળી માડી

તીરપૂંડ લાલમાં તાણ્યાં;

સંધ્યા શ્રાવણનીએ સિંહર છાંટી તારો-

સેંચો પૂર્યો રઢિયાળો-માતાજી.

હેય હરખાતી જેદી આલમાં હાલી

તેદી - ઘડૂકયો ઢાલ એકધારો;

ઠમ ઠમ મેઘનાં પાણીડાં ઠમકે

એવો - ધૂધરીનો ધમકારો-માતાજી.

નવરાત્ર્યુંની રમવા નીસરી

સાથે નવલખ સથવારો;

સ્વાંતિના મોતીનો થાળ ભરીને

આસો વધાવવા આલ્યો-માતાજી.

ફેરફૂરડી ફર્યા કરે માડી
 કાયમ ઋતુ રાસ તારે;
 'દાદ' કહે છે એવાં દરશન માથે
 ઓળઘોળ જીવડો મારો-માતાજી.

હે જગત જનની મા ! તારો પરચો અમને મળી ગયો છે.
 અઢળક તારા ભરેલ આમનું ઓઢણું ઓઢી, અંધારી રાતનાં કાજખ
 આંજી, આંદલિયાનો આંદલો ચોડી, વસંત ઋતુના કેસરનાં તીલક કરી,
 આવણીની સંધ્યાના રંગ સે'થામાં પૂરી તું રમવા નીસરે છે ત્યારે વર્ષા
 તારા આગમનનાં વાજાં વગાડે છે. મેઘનાં પાણી ઠમકે એવા ધૂધરીના
 ઘમકારે તું નવરાત્રિ રમવા નીકળે છે ત્યારે સ્વાતિના મોતીનો થાળ
 ભરીને તને આસો (આશ્વિન) વધાવવા ઊમો હોય છે.

જેમ છએ ઋતુ એક પછી એક આવે અને જાય છે, એમ
 તારો રાસ આ સૃષ્ટિ ઉપર વણથંબ્યો ફરતો જ રહે છે. હે મા ! તારાં
 આવાં દર્શન માથેથી હું ઓળઘોળ થાઉં છું.

જગજનનીનો પરચો

ભારે પરચો મેં ભાળ્યો

માતાજી તારો ભારે પરચો મેં ભાળ્યો.

અઢળક ભરિયાં આલલાંનો માડી

કંચવો કામણુગારો;

ઝીણી ઝીણી એમાં જ્યોતું ઝખૂકે

એવો-લેળિયો આજ તારો ભાળ્યો-માતાજી.

અંધારી રાતની આંખલડીમાં માડી

ભર્યો કાજળ રંગ કાળો;

ચાંદલિયાનો ચાંદલો ચોડી તે

આખા ય જગને ઉજાળ્યો-માતાજી.

ઋતુ વસંતનાં કેસર ઘોળી માડી

તીરપૂંડ ભાલમાં તાણ્યાં;

સંધ્યા શ્રાવણનીએ સિંહર છાંટી તારો-

સેંચો પૂર્યો રઢિયાળો-માતાજી.

હેયે હરખાતી જેદી આલમાં હાલી

તેદી - ધડૂક્યો ઢોલ એકધારો;

ઠમ ઠમ મેઘનાં પાણીડાં ઠમકે

એવો - ધૂધરીનો ઘમકારો-માતાજી.

નવરાત્ર્યુંની રમવા નીસરી

સાથે નવલખ સઘવારો;

સ્વાંતિના મોતીનો થાળ ભરીને

આસો વધાવવા આળ્યો-માતાજી.

ફેરફેરડી કૃપા કરે માડી
 કાયમ ઋતુ રાસ તારો;
 ‘દાદ’ કહે છે એવાં દરશન માથે
 ઓળધોળ જીવડો મારો-માતાજી.

હે જગત જનની મા ! તારો પરચો અમને મળી ગયો છે. અઘણક ‘તારા ભરેલ આમનું’ ઓઢણું ઓઢી, અંધારી રાતનાં કાજળ આંજી, ચાંદલિયાનો ચાંદલો ચોડી, વસંત ઋતુના કેસરનાં તીલક કરી, શ્રાવણની સંધ્યાના રંગ સેંધામાં પૂરી તું રમવા નીસરે છે ત્યારે વર્ષા તારા આગમનનાં વાગ્ન વગાડે છે. મેઘનાં પાણી ઠમકે એવા ધૂધરીના ઘમકારે તું નવરાત્રિ રમવા નીકળે છે ત્યારે સ્વાતિના મોતીનો ચાલ ભરીને તને આસો (આશ્વિન) વધાવવા ગમો હોય છે.

જેમ હમે ઋતુ એક પછી એક આવે અને જાય છે, એમ તારો રાસ આ સૃષ્ટિ ઉપર વણાયુંબ્યો ફરતો જ રહે છે. હે મા ! તારાં આવાં દર્શન માથેથી હું ઓળધોળ થાઉં છું.

સરિતાનાં નીર સુકાણાં

(ત્રીકલ્પગુ ગીત)

સરિતાનાં નીર સુકાણાં રે, છોરુડાંનાં મન મૂંઝાણાં રે
આવ્યાં હવે દુઃખનાં ટાણાં—
સરિતાનાં.

કૂલો થઈ ફેરમું દેતાં રે કળી થઈ વાતડી કે'તાં રે
લહાવો જીવનનો લેતાં રે ગાતાં અમે માતનાં ગાણાં
સરિતાનાં.

કમળ થઈ ખોળલે ખેડ્યાં રે તારી હથેળીએ રેલ્યાં
માએ તરછોડી મેલ્યાં રે સુકોમળ અંગ સુકાણાં—
સરિતાનાં.

પાપા પગલિયું ભરીને ફાંટે આવ્યા માંડ કરીને
રહ્યાં પાસે ઘર કરીને રે ત્યાં તો તારાં હેત હાણાં—
સરિતાનાં.

પાયાં તેં તો પ્રેમનાં પાણી રે ખોડ્યા અમે તોતડી વાણી
જરણાની તો જીમ જલાણી રે ખૂટ્યાં તારાં નેહનાં ખાણા—
સરિતાનાં.

બેઠાં અમે એક ઠેકાણે બળબળતાં બપોરના ટાણે
ઉઘાડાં 'હાદ અટાણે રે પડ્યા અમે થઈને પાણી
સરિતાનાં.

